

آسیب‌شناسی بیداری اسلامی از منظر امام خمینی (ره)

سید محمدجواد قربی^۱

چکیده:

بیداری اسلامی امری است که ریشه در تاریخ اسلام دارد و جوامع مسلمین همواره با این مقوله همگام بوده اند اما روند بیداری ملت‌های مسلمان همواره با فراز و فرودهای زیادی همراه بوده است. امام خمینی (ره) به عنوان رهبر انقلاب اسلامی، پرچمدار حقیقی بیداری اسلامی در قرن حاضر می‌باشد که نه تنها بر ایران بلکه بر سایر نقاط جهان تأثیر گذاشته است. بیداری حقیقی از دیدگاه امام خمینی (ره) اولین مرحله و قدم قیام علیه مستکبرین و نظام‌های فاسد و غرب زده است و در بینش و تقریرات ایشان، بیداری ملت‌ها با مقولاتی نظیر رشد سیاسی، مقاومت در برابر ظلم و تعدی، تحقق مقاصد انسانی، انقطاع از گرایش‌های غیراسلامی، برپایی عدالت اسلامی، مدیریت تهدیدات و خدعه اجانب، خلع ید مزدوران از ممالک اسلامی و غیره هم‌نشین شده است و از منظر امام خمینی (ره) آینده و ثمره این نهضت‌های اسلامی و روند بیداری اسلامی در جهان اسلام، پیروزی و رستگاری است. البته ممکن است این روند فوز و پیروزی مسلمین تا حدودی به طول انجامد اما از منظر ایشان با پشتکار و همراهی مردم در کنار تحمل موانع و مشکلات می‌توان پیروزی نهایی را سریع‌تر به دست آورد. با این حال، جریان بیداری ملت‌های مسلمان با آسیب‌ها و موانعی روبرو است که پیروزی و موفقیت آنها را با مشکل مواجه می‌سازد. به همین دلیل، مقاله حاضر سعی دارد تا این موانع و آسیب‌های پیش روی بیداری اسلامی را از منظر امام خمینی (ره) مورد مذاقه

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد اندیشه سیاسی اسلام پژوهشکده امام خمینی (ره)، Ghorbi68@yahoo.com

تاریخ تصویب: ۹۳/۴/۱۸

تاریخ دریافت: ۹۳/۲/۱۳

قرار دهد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از دیدگاه امام خمینی(ره) بیداری اسلامی با دو دسته موانع و آسیب‌های درونی و بیرونی مواجه است. از جمله آسیب‌های درونی بیداری اسلامی عبارتند از؛ حکومت‌های سرسپرده و وابسته به قدرت‌های بزرگ، غفلت و بی‌توجهی برخی از مردم، تفرقه و تزلزل در وحدت کلمه، دور شدن از قرآن و تعالیم اسلامی، کنار گذاشتن فعالین جریان انقلاب‌های مردمی و جریان بیداری اسلامی، استقرار روشنفکرانها و وابستگی آنها، عدم رعایت نظم اسلامی و مقررات نظام، تحجر و جمود مقدس‌نماها، مأیوس شدن از انقلاب و ثمره بیداری مردم، غرور ناشی از پیروزی نهضت اسلامی و... . برخی از موانع خارجی بیداری اسلامی از منظر امام خمینی(ره) عبارت از؛ دخالت‌های بازیگران خارجی، اختلافات میان سران کشورهای اسلامی، تخریب چهره اسلام و بد معرفی کردن آن، برنامه ریزی برای استفاده از نقاط ضعف گروه‌ها و اشخاص، تعمیق شکاف میان ملت و دولت به وسیله دسیسه‌های قدرت‌های بزرگ می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: بیداری اسلامی، امام خمینی(ره)، آسیب شناسی، موانع درونی و بیرونی، انقلاب اسلامی.

مقدمه

امام خمینی (ره)؛

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ»^۱ یک واقعیتی است، و دستوری. واقعیت به این معنا که تغییراتی که در یک ملتی، یک قومی، حاصل بشود، این منشأ یک تغییرات تکوینی، تغییرات جهانی، تغییرات موسمی می‌شود. و دستور است به اینکه تغییراتی که شما می‌دهید تغییراتی باشد که آن تغییرات دنبالش یک تغییراتی به نفع شما باشد.^۱

زعامت امام خمینی (ره) بر جریان بیداری اسلامی و نهضت‌های اسلامی در جهان فعلی را می‌توان در توصیف گراهام فولر به وضوح مشاهده کرد؛ «امام خمینی (ره) با انقلاب اسلامی، نه تنها جامعه داخلی ایران و نه تنها منطقه خاورمیانه، بلکه کل جهان اسلام را متوجه خود ساخت.»^۲ با این اوصاف، حضرت امام خمینی (ره) بارزترین و جامع‌ترین نمونه مبارز علیه استبداد و استعمار در بعد سیاسی و فرهنگی بوده‌اند و توانستند آثار فراگیر خود را بر تارک نهضت‌های بیداری جهان اسلام بنشانند و اسلام سیاسی را به عنوان یک قدرت تعیین کننده به صفحه معادلات سیاسی جهان وارد نمایند.^۳ بنابراین، امام خمینی (ره) از بزرگترین پایه گزاران بیداری اسلامی در جهان است که خود به طور مستقل انقلابی عظیم در کشور ایران به وجود آوردند و به ملت ایران بیداری و هوشیاری آموختند. اکنون بعد از سالها کشورهای عربی و اسلامی با الگو گرفتن از ابعاد فکری و انقلابی حضرت امام در قیام علیه ستمگران به پا خاستند و جنبش‌های اسلامی را به وجود آوردند. با توجه به این که بیداری اسلامی و هوشیاری امت‌های اسلامی در فرهنگ دینی و باورهای اعتقادی حضرت امام جایگاه ویژه‌ای دارد، موانع و آسیب‌های پیش روی بیداری اسلامی از دیدگاه امام راحل حائز اهمیت می‌باشد.^۴

۱. امام خمینی (ره)، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹، جلد ۱۰، ص ۱۲۸.

۲. گراهام فولر، *قبله عالم؛ ژئوپلیتیک ایران*، ترجمه عباس مخبر، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۳، ص ۱۱۱.

۳. سیدجلال میرآقایی، «بیداری اسلامی و مظاهر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی آن»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳، ص ۴۹.

۴. ابوذر قاسم آراتی، «امام خمینی و بیداری اسلامی»، *فصلنامه حبل المتین*، سال دوم، شماره ۲، بهار ۱۳۹۲، ص ۱۲۹-۱۲۸.

حضرت امام خمینی (ره) برای نخستین بار توانست گفتمان بیداری اسلامی را تبدیل به پراگماتیستی سیاسی کرده و نه تنها آن را وارد حوزه عمل همه توده‌های مسلمان، بلکه تبدیل به گفتمان غالب همه مستضعفان جهان کند.^۱ انقلاب ایران آغاز یک حرکت و تحول در سطح جهان و مخصوصاً کشورهای اسلامی عربی است تا ضمن بر انداختن حاکمیت‌های ظالمانه بشری، اسلام را به عنوان مترقی‌ترین مکتب، جایگزین مکاتب بشری و مادی نماید. این همان نقطه‌ی اساسی و بنیادینی است که رسول اکرم (ص) برای آن مبعوث و قرآن کریم برای آن نازل شد و دین اسلام به عنوان آخرین و کامل‌ترین دین الهی برای تحقق آن مطرح گردید و می‌توان با قاطعیت گفت که موضوع بیداری اسلامی پیشینه‌ای به قدمت تاریخ اسلام دارد. خداوند متعال در چندین آیه لزوم هوشیاری مسلمین در برابر مکر و حيله دشمنان را گوشزد می‌نماید و راه‌های مقابله با این توطئه‌ها را نشان می‌دهد.

امام علی (ع) هم در نهج البلاغه مبانی دشمن‌شناسی را آموزش داده و ضربه خوردن مسلمانان از کید دشمن را ناشی از غفلت می‌داند و کسانی را که در مقابل بیگانگان و تعرضات آنان سکوت می‌کنند را مستوجب عذاب معرفی می‌نماید. در قرن حاضر هم رهبران بزرگی چون امام خمینی (ره)،^۲ مقام معظم رهبری (مدظله العالی)،^۳ شهید مطهری و دیگر شخصیت‌های برجسته جهان اسلام به این موضوع پرداخته اند. به گفته امام خمینی (ره) در صد سال اخیر حوادثی اتفاق افتاده است که هر کدام در جنبش امروز ملت ایران تأثیری داشته است. انقلاب مشروطیت، جنبش تنباکو و... اهمیت فراوان

۱. مهدی ذوالفقاری، *بیداری اسلامی، مبانی فلسفی و عملگرایی اسلامی*، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱: صص ۱۶-۱۵.

۲. نک: رضا حسینی فر، *امام خمینی و بیداری اسلامی*، قم، نشر معارف، ۱۳۸۸، صص ۲۷-۲۵.

۳. در خصوص اندیشه‌های حضرت آیت الله خامنه ای بنگرید به: موسی نجفی، *نظریه بیداری اسلامی براساس اندیشه سیاسی حضرت آیت الله خامنه ای (مدظله العالی)*، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱، صص ۱۸-۶، بتول یوسفی، *پژوهشی پیرامون مبانی نظری بیداری اسلامی در قرن اخیر*، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱، صص ۲۱۸-۱۹۱ و سیدعلی خامنه ای، *یازده گفتار پیرامون بیداری اسلامی*، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱، صص ۲۳-۱۷.

دارد و همین جنبش‌ها و قیام‌های مردمی، زمینه‌ساز انقلابی عظیم در ایران شد. و نکته مهم این است که انقلاب اسلامی ایران با تکیه بر مبانی اسلامی و رهبری عالمانه‌ی حضرت امام توانست عناصر بیگانه را از کشور بیرون و حکومتی اسلامی بر مبنای ارزش‌های دینی را پایه‌گذاری کند. علاوه بر این، بیداری اسلامی که اکنون در کشورهای اسلامی و شمال آفریقا، مصر، لیبی، و غیره اتفاق افتاده است یکی از تأثیرات انقلاب اسلامی ایران می‌باشد که حضرت امام با عنوان صدور انقلاب مطرح کرده است.^۱

در عین حال، جریان بیداری اسلامی یک رخداد تاریخی است که متأثر از عوامل درونی و بیرونی جوامع اسلامی، در خاورمیانه و شمال آفریقا، به یکباره ظهور کرد. این جریان، با توجه به شکل حکومت‌ها و نوع حاکمان، در هر کشوری متفاوت از کشور دیگر بروز و ظهور یافته است. در مرحله‌ای، اصلاح و رشد اعتقادی مردم مسلمان مد نظر این جریان بوده است و در مرحله‌ای دیگر، به دست آوردن قدرت سیاسی و اصلاح ساختارهای اجتماعی به شیوه انقلابی؛ در مرحله‌ای در قالب دفاع از کیان اسلامی در مقابل اشغال بیگانگان و در برهه‌ای با تغییرات مسالمت‌آمیز در نظام سیاسی حکومت‌های موجود پیش رفته است. تجلی این حرکت در قالب موج بیداری اسلامی در پرتو اعتقاد و باور عمیق به اسلام و ایستادگی در برابر نفوذ جبهه استکبار و تداوم مبارزه با رژیم صهیونیستی در اواخر سال ۲۰۱۰ میلادی از شمال آفریقا آغاز شد. خودسوزی جوان تحصیلکرده تونس، نقطه آغاز بیداری اسلامی و اعتراض علیه ماهیت حکومت‌های دیکتاتوری و وابسته در جهان عرب بود که ابتدا از کشور تونس آغاز و سپس به دیگر کشورهای عربی در خاورمیانه سرایت کرد. بیداری اسلامی هرچند با تاکتیک‌های متفاوت اما با راهبردی مشخص زمینه حرکت و جنبش‌های اسلامی را فراهم نمود اما باید در نظر داشت که این جنبش‌ها متأثر از انقلاب اسلامی ایران توانسته اثرات چشمگیری را در داخل کشورها و در عرصه جهان اسلام و محیط بین الملل برجای بگذارد. انقلاب اسلامی ایران با ایجاد اعتماد به نفس، تقویت روحیه

۱. ابوذر قاسم آرنی، همان، ص ۱۲۹.

استکبارستیزی، فراهم سازی زمینه‌های وحدت اسلامی و تقریب مذاهب با القای روحیه اقدام^۱ و در کنار آن، حمایت همه جانبه از نهضت‌های اسلامی توانست در ظهور این جریان نقش ایفا کند و آن را هدفمند و پر قدرت هدایت نموده و برای هدف نهایی که همان تعالی مادی و معنوی مسلمانان است، به پیش برد. دشمنان اسلام که با این بیداری، منافع خود را در خطر می‌دیدند تلاش کردند تا به هر شکل ممکن مانع گسترش این حرکت‌ها شوند. آنها برای مقابله با این جریان از انواع راهکارها و عوامل مادی و معنوی خود استفاده کرده اند تا بتوانند این حرکت را دچار چالش کنند و یا دست کم از اثرات آن بکاهند. حرکت بیداری اسلامی در مسیر دستیابی به اهداف خود با چالش‌ها و موانع متعددی روبرو خواهد شد. برخی از این چالش‌ها ناشی از نقاط ضعف جامعه اسلامی، بعضی برگرفته از ضعف‌های ماهیتی و ساختاری نهضت‌های بیداری اسلامی و برخی هم متأثر از عوامل خارجی است. از آنجا که این موانع و چالش‌ها بنیادین و اساسی هستند توجه و برطرف سازی آنها، به ویژه در مناطق حساس کنونی فراروی جهان اسلام که امواج خروشان آن بسیاری از کشورهای اسلامی عربی را فراگرفته است، ضروری می‌باشد.^۲ با این تفاسیر، در این مقاله سعی داریم تا آسیب‌ها و چالش‌های پیش روی جریان بیداری اسلامی را از منظر امام خمینی (ره) مورد بررسی و مذاقه قرار دهیم.

مفهوم‌شناسی بیداری اسلامی

بیداری اسلامی^۳، مقوله‌ای است که هم‌زمان با تهاجم غرب به جهان اسلام و عصر استعمار، مطرح شد و به‌عنوان یک پدیده متأثر از نهضت فکری جمهوری اسلامی در

^۱ در زمینه تأثیر و به ثمر نشستن حرکت امام خمینی (ره) در زمینه بیداری ملت‌های آزاده بگریید به: تقی صوفی نیارکی، *بیداری اسلامی؛ هویت تمدنی و چالش‌های پیش رو*، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱، ص ۱۸.

^۲ سیدعلی مرادخانی، «چالش‌های پیش روی بیداری اسلامی»، *فصلنامه حبل المتین*، سال دوم، شماره ۳ و ۴، تابستان و پاییز ۱۳۹۲، ص ۴۲.

^۳ یحیی فوزی و سیدمحمدجواد قربی، «بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)»، *چکیده مقالات همایش بیداری اسلامی و افق‌های آینده*، قم، نشر معارف اسلامی، ۱۳۹۲، ص ۳۵.

عصر امروز در قالب جنبشی اجتماعی رخ نموده است؛ این جریان در عرصه منازعات سیاسی و امنیتی، موجودیت و نفوذ خود را به اثبات رسانیده است. بیداری اسلامی به عنوان نوعی آگاهی جمعی با تکیه بر اراده عمومی و متأثر از اسلام در شرایط کنونی به رفتار سیاسی تبدیل شده و در شکل طرحی سیاسی سامان یافته است.^۱ بیداری به معنای حیات و زندگی است و همچنین به معنای فعال شدن هوش (آگاهی) به کار می‌رود و اسلامی، به مفهوم تبعیت و پیروی از آموزه‌های اسلامی است؛ در نتیجه، بیداری اسلامی به معنای حیات برتر (برین) و تلاش برای دستیابی به آن است و این حیات، تنها از دین، قابل دریافت است؛ به سخن دیگر، بیداری اسلامی زنده شدن دوباره در پرتو اسلام اصیل است که در پناه آن، استقلال، عدالت و همه آموزه‌ها و ارزش‌های متعالی الهی، بار دیگر زنده می‌شوند یا حیات می‌یابند. در تعریف دیگر می‌توان بیداری اسلامی را توجه و خواست ملت‌های مسلمان برای بازگشت به زندگی و فرهنگ اسلامی دانست؛ میل بازگشت به مبانی و اصول اسلامی، اکتفا نکردن به دین به عنوان یک مسلک اخلاقی صرف و ورود دین به عرصه سیاست و اداره جامعه و در یک سخن، حاکم کردن اسلام بر همه شئون زندگی است؛ به عبارت دیگر، بیداری اسلامی تحوّل است حاصل از دمیدن آگاهی و اراده در کالبد به خواب رفته انسان‌ها و جامعه، به منظور حرکت ارادی و آگاهانه آنها در مسیر کمالات فطری خویش در چارچوب نظم و نظام اسلامی که نتیجه آن، احیا و بازیابی هویت فردی و جمعی، یعنی شناخت هویت مسلمانی و مسلمان بودن، بازگشت به هویت جمعی واحد خویش و دارالاسلام است.^۲

از منظری دیگر، «بیداری» در فارسی، مترادف واژه‌های «الصحوه»، «الوعی»، «یقظه» در زبان عربی است. و بیداری اسلامی جریانی است که در کشورهای اسلامی، شکل گرفته است و نوعی هم‌پوشانی یا قرابت مفهومی با مقوله‌هایی مانند اصلاح دینی،

۱. علیرضا سمیعی اصفهانی و عبدالرضا فتحی مظفری، «بررسی تأثیر مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران بر جنبش بیداری اسلامی خاورمیانه (با تأکید بر رویکرد سازه انگاری)»، *فصلنامه مطالعات جهان اسلام*، دوره دوم، شماره اول،

بهار ۱۳۹۲، ص ۶۰.

۲. همان، صص ۶۳-۶۲.

احیاگری دینی، اسلامی گرایی و مانند آن دارد و در زبان عربی معاصر نیز، با تعبیر گوناگونی مانند الصحوة الاسلامیه، البعث الاسلامی، التيار الاسلامی، الحركة الاسلامیه و سر انجام اليقظة الاسلامی و یا در پیوند با برخی از این مفاهیم از آن یاد شده است. اما واژه بیداری اسلامی با رویکرد جامعه شناختی را می‌توان نوعی باور تعمیم یافته دانست که تقریباً در همه‌ی جوامع، گروه‌های مسلمان و حتی آحاد مسلمانان یافت می‌شود. بیداری ملت‌ها و به ویژه بیداری کشورهای عربی مفهوم تازه و مدرنی از انقلاب را به ذهن می‌آورد و طیف وسیعی از مخاطبان را در برمی‌گیرد. باتوجه به این که واژه بیداری در قالب مفاهیم و الگوهای گوناگونی معنا می‌شود که از آن جمله می‌توان به مبارزه با استبداد داخلی، مبارزه با استبداد خارجی و بیداری سیاسی اشاره کرد.^۱

تأثیرات پارادایم انقلاب اسلامی بر گسترش بیداری اسلامی

انقلاب اسلامی ایران در نقطه‌ای خاص از جهان به وقوع پیوست اما با پیام مبارزه با ظلم و ستم و برپایی حکومتی عادلانه، و ماهیتی فراجغرافیایی، نقش مهمی در شکل‌گیری نظم سیاسی - امنیتی در سطح جهانی و منطقه ای ایفا کرد^۲ و حتی امواج اسلام محمدی نیز به کشورهای غربی نیز رسوخ پیدا کردند و بر غرب تاثیر نهادند البته غرب سعی نمود که تاثیر اسلام و تعالیم الهی را منکر شود اما نمی‌توان این نکته مهم را نادیده گرفت.^۳

در عصری که فوکویاما آن را پایان تاریخ می‌نامد و بر پیروزی لیبرال دموکراسی تأکید دارد، طبیعی است که گستره جدال مقاومت اسلامی در مقابل هژمون غرب به گونه قابل توجهی افزایش خواهد یافت.^۴ در این ارتباط، جدال‌ها می‌تواند ماهیت ایدئولوژیک، ژئوپلتیک، ژئوکالچرال و استراتژیک داشته باشد. روند بیداری جهان

۱. ابوذرقاسمی آرنی، همان، ۱۲۹.

۲. غلامرضا خواجه سوری، «موج اسلامی خواهی؛ تاثیر انقلاب اسلامی در روند دموکراتیزاسیون کشورهای اسلامی»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال هفتم، شماره ۲۳، زمستان ۱۳۸۹، صص ۲۲-۲۱.

۳. محمدعلی تسخیری، «غرب و خیزش اسلامی»، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳، ص ۸.

۴. در این زمینه بنگرید به: محمدحسین پژوهنده، «بیداری اسلامی مانعی در راه هژمونی آمریکا»، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳، صص ۲۰۹-۲۰۷.

اسلام، مسلمانان را به این نتیجه‌رسانده که تمدن و ارزش‌هایشان در مقایسه با داشته‌های غرب، ویژگی‌ها و ارزش خاصی دارد. این امر به مقاومت‌گرایی نیروهای اسلام‌گرا در برابر موج‌های هژمون‌گرای جهان غرب منجر می‌شود. آنان تمامی تلاش و قابلیت‌های خود را برای حداقل‌سازی هژمونی غرب به‌کار گرفته و از این طریق تلاش همه‌جانبه‌ای می‌کنند تا که اول، مانع اعمال هژمون‌گرایی غرب شوند. دوم، با چالش‌هایی که به‌وجود می‌آورند، عمر هژمونی جهان غرب را کاهش داده و از مدیریت تک‌قطبی در سیاست بین‌الملل جلوگیری به‌عمل آورند. به این ترتیب، هژمون‌گرایی جهان غرب به‌عنوان زمینه‌ای برای رشد مقاومت‌گرایی اسلامی تلقی می‌شود.

تلاش هم‌زمان غرب برای جهانی‌کردن بنیادها و ارزش‌های خود، حفظ تفوق نظامی و اقتصادی و دخالت و درگیری‌های موجود در جهان اسلام، در میان مسلمانان نارضایتی عمیقی ایجاد کرده است. این امر نشان می‌دهد که هرکجا برای اعمال قدرت و به‌کارگیری سیاست‌های هژمونیک تلاش وجود داشته باشد، مقاومت‌گرایی نیز امری اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. به عبارتی، کنترل حوادث و حوزه‌های ژئوپلیتیکی یکی از نشانه‌های هژمون‌گرایی بین‌المللی است. رویدادهایی که در محیط حاشیه‌ای شکل می‌گیرد، فاقد اهمیت و مطلوبیت استراتژیک است؛ بنابراین محیط‌هایی که از موقعیت و شاخص‌های بهینه اقتصادی، فرهنگی و سیاسی برخوردارند، زمینه‌ساز مداخله و نقش‌آفرینی قدرت‌های بزرگ هستند. هم‌اکنون کشورهای غرب تلاش می‌کنند تا هژمونی خود را بر جامعه جهانی اعمال کنند. این امر بیانگر شکل جدیدی از ساختار هژمونیک می‌باشد که دارای ماهیت ایدئولوژیک است.^۱

در این شرایط، بازیگران قدرتمند وضعیت موجود را به‌صورت دوفاکتو پذیرش کرده‌اند، اما چالش در برابر هژمون‌گرایی جهان غرب از سوی حوزه‌های پیرامونی، به‌ویژه کشورهای اسلام‌گرای خاورمیانه آغاز شده است. این امر اهداف

استراتژیک آمریکا و جهان غرب را تعدیل می‌کند. اگرچه هم‌اکنون نظام بین‌الملل فاقد نیروهای قدرتمندی است که بتواند موازنه لازم در برابر هژمون‌گرایی غرب را انجام دهند، اما شواهد نشان می‌دهد موج‌های بیداری اسلامی در این منطقه، تعادل امنیتی موردنظر جهان غرب را که مبتنی بر هژمون‌گرایی می‌باشد، با چالش روبه‌رو کرده‌است. شواهد نشان می‌دهد که جهان اسلام از موقعیت ژئوپلیتیک ویژه‌ای برخوردار است. به طبع در چنین حوزه جغرافیایی، ایران از جایگاهی ویژه برخوردار خواهد بود. موقعیت سیاسی و استراتژیک ایران به گونه‌ای سازماندهی شده است که از یک‌سو از قابلیت لازم برای مقاومت در برابر فشارهای هنجاری جهان غرب برخوردار بوده، از سوی دیگر امکان انتقال قالب‌های هنجاری و ارزشی را به حوزه جدید ژئوپلیتیک دارد. حوزه‌ای که ساموئل کوهن آن را «کمر بند شکننده»^۱ نامید.

در این منطقه حوزه‌های تعارضی جدید در حال شکل‌گیری است که ریشه‌های آن مربوط به دهه ۱۹۸۰ و انقلاب اسلامی ایران است. در چنین روندی اسلام انقلابی از نوع ایرانی آن در مسیر رویارویی با ایالات متحده قرار گرفت. از آن پس تحت‌تأثیر انقلاب ایران، اسلام‌گرایی به‌عنوان تهدید امنیتی برای منافع ایالات متحده جایگزین ملی‌گرایی سکولار شد و هراس از برخورد میان اسلام و غرب، در اندیشه امریکایی‌ها تبلور یافت. انقلاب اسلامی مواضع ایالات متحده در قبال اسلام سیاسی را تحت‌الشعاع قرارداد. در نتیجه، اسلام انقلابی از نوع ایرانی آن بر بخش زیادی از مباحث جاری در خصوص ظهور اسلام سیاسی سایه افکند.^۲

اصولاً پیام اصلی وقوع انقلاب اسلامی در فضای بین‌المللی موجود، پیام ضرورت تحول و نیاز به ارائه الگوهای جدیدی از اندیشه و عمل برای بشریت بود. مردمی که تجربه‌های گوناگون نظام‌های غربی و در بلوک شرق تجربیات نظام‌های شرقی را به انضمام تمام پیشینه‌های امپراتوری و استبدادهای گذشته با خود داشتند و نتوانسته بودند

^۱. Shutter Belt

^۲. همان، ص ۱۵۳.

به زندگی اجتماعی با نظامات صحیح دست یابند، احساس خلامی کردند. یکی از علل توجه به آرمان‌های انقلاب اسلامی هم پر کردن این خلا بشری بود. با تثبیت نظام انقلاب اسلامی به عنوان نظامی که حامل مردم سالاری دینی بود، عملاً قابلیت خود را برای الگو شدن به جهانیان نشان داد و هر چه زمان گذشت، بر این قابلیت افزون گشت و شاهد این نقش هم مخالفت های جدی نظام های استبدادی و امپریالیسم جهانی با انقلاب اسلامی است. در حال حاضر هم وحشت سران غرب از طرح این الگو و موفقیت آن در ارائه نظام سیاسی کارآمد، پیشرفت همراه با عدالت، ارتباط نزدیک و صمیمی با مردم و نشان دادن جایگاه معنویت و دین در اداره جامعه است. اگر جهان غرب بشدت نسبت به کشور ما حساس است از تثبیت الگوی جمهوری اسلامی ایران در عرصه جهانی، نگران است.

انقلاب اسلامی با پیروزی خود روز به روز به سمت اهداف خود پیش رفت، هر چه به قله های نهایی، یعنی جلب نظر مردم جهانی نزدیکتر می شود، نگرانی دشمنان و اذیت و آزار آنان هم افزون می گردد. در واقع در این مرحله با توجه به گامهای بلندی که برای تحقق اهداف انقلاب برداشته ایم، اهمیت ضرورت پیگیری این اهداف نه تنها کم نشده، بلکه شدت پیدا کرده است. امروزه تحولات جهانی نشان داده که دیدگاه های حضرت امام خمینی (ره) در عرصه جهانی محقق شده، دیدگاه های ایشان در مورد فروپاشی شوروی سابق، آینده رژیم های منطقه، سرنوشت صدام و خطرهای رژیم بعثی در منطقه، شهادی بر این مدعاست.

ایشان در مورد بیداری جهان اسلام و به طور کلی قیام و نهضت محرومان عالم پیش بینی کرده بودند و در این مرحله توجه و دقت نظر داشتن به آنچه حضرت امام (ره) برای این انقلاب انتظار داشتند، بیشتر شده و صدور پیام های انقلاب و اندیشه های حضرت امام خمینی (ره) برای بیداری بشریت اهمیت بالایی دارد و به نظر می رسد تحولات دنیا شواهد و قرائن و دلایل درستی تحلیل بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران در بیداری ملت هاست. امروز نقش مردم در جوامع مختلف تعیین کننده تر از گذشته شده است، به همین دلیل طرح های دولت های مستکبر ناکام می ماند. به عنوان نمونه طرح «خاورمیانه بزرگ»

آمریکا در منطقه ما، موضوع جهانی سازی و تبدیل آمریکا به قطب قدرت جهانی، جنگ در عراق و افغانستان همه با شکست روبرو شد، به همین دلیل در دولت فعلی خود شعار تغییر را در صدر سیاست‌های خود قرار داده اند.^۱

دلیل همه این شکست‌ها، همراهی ملت‌ها با جریان حق‌جویانه انقلاب است. اینها بیانگر قبول مردم جهان و تحقق مطالبات امام خمینی (ره) در سطح جهانی است. این است که با سرمایه‌گذارهای سنگین نظامی و اقتصادی غرب در کشورهای همسایه ایران، به اهداف خود نمی‌رسد زیرا پرتوی مقاومت انقلاب اسلامی ایران در این کشورها هم نفوذ کرده و اینها دستاوردهای اندیشه امام راحل (ره) در دیگر ملل جهان است. دشمنان ما پس از شکست در جنگ تحمیلی، عملاً در چهار جنگ عراق، افغانستان، مقاومت سی و سه روزه لبنان و مقاومت بیست و دو روزه مردم فلسطین شکست مفتضحانه‌ای را چشیدند. فلسفه ناکامی‌های دشمنان در این جنگ‌ها را باید در حضور اندیشه‌های حضرت امام (ره) و روح مقاومتی که از تفکرات ایشان سرچشمه می‌گرفت، جستجو کرد. با این تفاسیر ضرورت صدور انقلاب و اندیشه‌های امام راحل (ره) اهمیت بیشتری می‌یابد. لذا با طی مسیر تا اینجا، ادامه این حرکت برای تحقق کامل اهداف انقلاب اسلامی در حوزه صدور این ارزش‌های انقلابی تلاش بیشتری باید انجام شود. در حال حاضر اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) تا حدود زیادی رواج یافته و با وجود شیطنت‌هایی که برای محصور و محدود کردن این اندیشه‌ها وجود داشته، امروزه ملت‌ها در واقع حرف امام (ره) را می‌زنند.

جریان‌های شکل گرفته در دنیای کنونی استمرار همان اندیشه‌هاست. حتی ممکن است به نام حضرت امام (ره) نباشد و یا این که مردم آنجا شناخت کافی از ایشان نداشته باشند، اما برای مثال جریان ستیز با امپریالیسم در کنار خود آمریکایی‌هاست. زمانی اسرائیل ادعای فتح نیل تا فرات را داشت، این ادعا بر اثر قدرت اندیشه‌های امام خمینی (ره) تنزل پیدا کرد، به گونه‌ای که آن همه ادعا برای تجاوز به بهانه امنیت به جایی

^۱ حسن علی اکبری، «جایگاه اندیشه‌های امام خمینی (ره) در بیداری اسلامی»، *روزنامه قدس*، ۱۰ خردادماه، ۱۳۸۸.

رسیده که برای بقای خود تلاش می‌کنند. آنها از همه شعارهای قبلی خود عقب نشینی کردند. اندیشه حضرت امام (ره) مبنی بر نابودی اسرائیل کاملاً توسعه یافته و در حال به ثمر نشستن است.^۱

بیداری اسلامی از منظر امام خمینی (ره)

امام خمینی (ره) اعتقاد بسیاری به بیداری اسلامی در جمهوری اسلامی ایران و الگوبودن آن برای سایر ملت‌ها و مستضعفین جهان داشتند و در همین راستا بیان داشتند؛ «من امیدوارم عامل پیروزی ایران الگویی برای همه مستضعفین باشد.»^۲ البته ایشان در وصیت نامه سیاسی-الهی خویش پیش بینی می‌نمایند که بیداری ملت‌ها به وقوع پیوسته است و در جریان این بیداری مستضعفین، نهضت‌ها و انقلاب‌های اسلامی به وقوع خواهد پیوست؛

«اکنون ملت‌های محروم جهان بیدار شده‌اند و طولی نخواهد کشید که این بیداری‌ها به قیام و نهضت و انقلاب انجامیده و خود را از تحت سلطه ستمگران مستکبر نجات خواهند داد. و شما مسلمانان پایبند به ارزشهای اسلامی می‌بینید که جدایی و انقطاع از شرق و غرب برکات خود را دارد نشان می‌دهد؛ و مغزهای متفکر بومی به کار افتاده و به سوی خودکفایی پیشروی می‌کند و آنچه کارشناسان خائن غربی و شرقی برای ملت ما مجال جلوه می‌دادند، امروز به طور چشم‌گیری با دست و فکر ملت انجام گرفته و ان شاء الله تعالی در دراز مدت انجام خواهد گرفت.»^۳

امام خمینی (ره) در تفسیر سوره حمد، بیداری را مرحله اول قیام الله معرفی می‌کند و آن را در ردیف آگاهی و تنبه قرار می‌دهند که در مقابل جهل و بی‌خبری قرار دارد؛ زیرا جهل بسترهای ستم‌پذیری و استثمار را فراهم می‌آورد و هوشیاری و تنبه بسترهای قیام علیه ظلم

^۱. همان.

^۲. روح الله موسوی خمینی (ره)، *در جست و جوی راه از امام خمینی؛ مستضعفین و مستکبرین*، دفتر اول، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۳، ص ۱۸۴.

^۳. روح الله موسوی خمینی (ره)، *وصیت نامه سیاسی-الهی*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸، ص ۷۶.

و ستم را مهیا می‌سازد: «اول قدم این است که از این بیت، بنا بگذارید خارج بشوید. اول قدم این است که انسان قیام کند، قیام لله؛ بیدار بشود... آن وقت تنبه پیدا می‌شود.»^۱ ایشان به صورت موکد در شرح چهل حدیث بیان می‌دارند که قدم اول در امور انسانی، یقظه و بیداری است؛ «بدان که اول منزل از منازل انسانیت منزل یقظه و بیداری است.»^۲ و در جایی دیگر با استعانت از اندیشه‌های عرفانی خواجه عبدالله انصاری چنین بیان می‌دارند که؛ «اول منزل را منزل «یقظه»، منزل بیداری ذکر می‌کند. و این آیه شریفه را هم شاهد می‌آورد که خدا فرموده است **أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ**. تعبیر امام این است که یعنی بیدار بشوید، بیدار شدن هم یک قسم از «قیام» است. و تمام نهضت‌هایی که در عالم واقع می‌شود آن هم قیام است؛ قیام از خواب، و قیام بعد از بیداری.»^۳ هر چند امام راحل از بیداری و هوشیاری در تقریرات عرفانی خویش استفاده می‌کنند ولی این اصطلاح دارای بار سیاسی نیز می‌باشد و با بررسی اندیشه‌های امام خمینی (ره) می‌توان برداشت سیاسی از مفهوم بیداری در اندیشه امام خمینی (ره) داشت که مبتنی بر مقابله با استبداد درونی و بیرونی است. ایشان با بهره‌گیری و استعانت از آیه ۴۶ سوره مبارکه سبأ، بیداری ملت‌ها را به مثابه موعظه خدا به ملت در نظر می‌گیرند و بیداری و قیام اسلامی را چنین توصیف می‌کنند:

«**قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَ فُرَادَى**»، خداوند تعالی می‌فرماید که به مردم ابلاغ کن که من شما را به یک چیز دعوت می‌کنم، موعظه به یک چیز. واعظ خدا؛ واسطه رسول اکرم؛ و ملت - همه ملت‌ها، همه مخلوق - طرف موعظه که قهراً ماها هم هستیم. و آن یک موعظه که خدای تبارک و تعالی می‌فرماید بگو من یک موعظه دارم، این یک موعظه باید سرآمد تمام موعظه‌هایی باشد که خدای تبارک و تعالی فرموده است و انبیاء و اولیاء و همین طور هم هست، این یک موعظه این است که **أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ قِيَامًا** کنید و نهضت کنید برای خدا. اهل معرفت - شما طلبه هستید، باید با زبان طلبگی هم به شما عرض کنم -

^۱ روح الله موسوی خمینی (ره)، **تفسیر سوره حمد**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۶، ص ۱۲۵.

^۲ روح الله موسوی خمینی (ره)، **شرح چهل حدیث**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۶، ص ۱۷۴.

^۳ صحیفه امام، جلد ۱۰، ص ۲۴۳.

اهل معرفت می‌گویند که اول منزل سلوک، «یَقْظَه» (۳) است؛ یعنی «بیداری». و به همین آیه تمسک می‌کند خواجه عبد الله انصاری از منازل السائرین (۴) - که منازل اهل سلوک را ذکر می‌کند - اول منزل را منزل «یَقْظَه»، منزل بیداری ذکر می‌کند. و این آیه شریفه را هم شاهد می‌آورد که خدا فرموده است اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ. ایشان تعبیرش این است که یعنی بیدار بشوید، بیدار شدن هم یک قسم از «قیام» است. و تمام نهضتهایی که در عالم واقع می‌شود آن هم قیام است؛ قیام از خواب، و قیام بعد از بیداری.^۱

برخی از برداشت‌های سیاسی از بیداری در اندیشه امام خمینی (ره) عبارتند از:

۱) بیداری به مثابه طلوعه رشد سیاسی

امام (ره) در یکی از مصاحبه‌های خود که با خانم الیزابت تارگود انجام داده‌اند به موضوع بیداری سیاسی ملت اشاره می‌نمایند: «مسأله، آگاهی و بیداری سیاسی مردم ما و هویت اسلامی آنها و معیارهای اسلامی است. هر کس بر اساس این معیارهای اسلامی با مردم حرکت کند، مورد قبول و محبوبیت مردم خواهد بود.»^۲ ایشان در یکی دیگر از بیانات خویش به اهمیت رشد سیاسی و بیداری ملت اشاره نموده و به نوعی، بیداری ملت را در ردیف رشد سیاسی جامعه قرار داده‌اند و این عنصر را مایه نشاط می‌دانند و این چنین به توصیف تأثیر بیداری سیاسی در پیروزی ملت ایران علیه رژیم پهلوی می‌پردازند: «لکن آنچه موجب امید و آرامش است طلوعه بیداری ملت و رشد سیاسی طبقات مختلفه است. از رشد ملت است که نقشه‌های شوم اجانب که به دست شاه باید اجرا شود مواجه با مخالفت ملت می‌شود؛ رشد ملت است که حزب ساختگی شاه را با آن همه رعد و برق و عربده رسوا کرد و شاه را گرفتار آشفتگی و هیجان کرد؛ رشد ملت است که با همه ارباب و تهدید در انتخابات مفتضح شرکت نکرد، مگر مشتری جیره‌خواران و بستگان به دستگاه؛ رشد سیاسی دانشجویان قدیم و جدید است که به

۱. صحیفه امام، جلد ۱۰، ص ۲۴۳.

۲. صحیفه امام، جلد ۴، ص ۲۴۹.

تبلیغات چند صد ساله اجانب و نقشه‌های تفرقه‌انداز استعمار پشت پا زده و در صف واحد در مقابل رژیم، مردانه ایستاده و از حقوق ملت مظلوم دفاع می‌کنند، و از شکنجه‌ها و حبسها و محرومیت‌ها هراس ندارند؛ رشد دانشجویان قدیم و جدید است که...شاه را دچار سرگیجه نمود.^۱

۲) بیداری به مثابه مقاومت در برابر ظلم و تعدی

یکی دیگر از مترادفات بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)، مقاومت در برابر ظلم و تعدی است. به این معنا که، بیداری و هوشیاری ملت های آزاده توامان با مقاومت در برابر تعدی بیگانگان و ستم های سلطه گران داخلی است و از منظری دیگر، ظلم ستیزی و ایستادگی در برابر استثمارگران و استعمارگران یکی از نمودهای عینی بیداری اسلامی و ملت های آزاده است که امام خمینی (ره) به درستی به این نکته توجه داشته اند: «ملت ایران را باید ما از آن تشکر کنیم. ملت بیداری است، ملت هوشیار و مقاومی است در مقابل ظلم. در عین حالی که این همه ظلم می‌بیند، این همه کشته می‌دهد، در عین حال، مقاومت می‌کند، ایستادگی می‌کند. و این ایستادگی به نتیجه خواهد رسید. هیچ اشکالی نیست که بعد از اینکه ملت ها بیدار شدند و بعد از آنکه حتی زنها قیام کردند بر ضد دولت و بر ضد این جباران، یک همچو ملتی پیروز می‌شوند ان شاء الله.»^۲

۳) بیداری به مثابه تحقق مقاصد انسانی

امام (ره) بیداری ملت در سراسر جهان و در میان اقوام مختلف را همگام تحقق مقاصد انسانی می‌داند زیرا غفلت و خواب سیاسی زمینه های چپاول ملت به دست ایادی استکبار و مستکبران داخلی را فراهم می‌آورد و فضای تحقق آرمان‌ها و خواسته‌های انسانی را تنگ می‌نماید و در نقطه مقابل، بیداری ملت، مسیر تعرض به خواسته‌ها و امیال ملت را مسدود می‌نماید و امکان تحقق امیال مشروع انسانی را در حکومت‌های مردم‌سالار به وجود می‌آورد. با این اوصاف، بیداری ملت به معنای تحقق خواست های مردم،

^۱. صحیفه امام، جلد ۳، ص ۱۱۴.

^۲. صحیفه امام، جلد ۳، ص ۲۹۷.

چه سیاسی و چه هر منظور دیگری است: «قیام ایران یک بیداری در جاهای دیگر، در ملت عرب، در جاهای دیگر به واسطه این قیام یک بیداری پیدا شده است؛ که امید است که اگر به نتیجه برسد، سایر اقشار هم به مقاصد انسانی خودشان برسند.»^۱ ایشان در جایی دیگر، بیداری را زمینه ساز دفاع از حقوق مشروع بشریت اعلام می‌کنند و بیان می‌دارند: «هر جایی... که هستید باید بیدار باشید، با بیداری از حقوق خودتان دفاع کنید.»^۲

۴) بیداری به مثابه انقطاع از گرایشات غیراسلامی

در برداشتی دیگر، بیداری ملت در اندیشه امام خمینی (ره) مترادف با انقطاع از گرایشات غیراسلامی و عدول از غرب باوری و شرق باوری آمده است و ایشان بر این باور هستند که یقظه و هوشیاری کامل زمینه‌های غفلت عمومی را می‌کاهد و استقلال در آرا و منش سیاسی را به همراه خواهد داشت و در این مسیر، فضا و شرایط برای پیاده کردن احکام اسلامی مهیا می‌گردد: «مسلمین بعد از سالهای طولانی‌ای که در غفلت بودند حالا مقداری رو به بیداری گذاشتند و مقداری توجه به اسلام پیدا کردند و امید این هست که توجه آنها به اسلام بیشتر بشود و اسلام را آن طور که هست بشناسند و در صورت شناخت صحیح، گرایشات آنان به شرق و غرب بکلی منقطع خواهد شد و برای پیاده کردن احکام اسلام جانفشانی خواهند نمود.»^۳

۵) بیداری به مثابه مدیریت تهدیدات و خدعه اجانب

بیداری و هوشیاری در اندیشه رهبر کبیر انقلاب اسلامی نیز آلترناتیو سلطه‌پذیری و کید دشمنان است و امام بر این مهم اعتقاد راسخ دارند که با هوشیاری است که خدعه و مکر اجانب و استکبار جهانی ختشی می‌گردد و در عین حال، تهدیدات ناشی از حيله‌های دشمنان مدیریت می‌شود. امام در این خصوص می‌فرمایند: «باید با هوشیاری و با بیداری، خدعه اینها را ختشی کنید؛ مثل کوه در مقابل آنها بایستید و نگذارید خللی در این اجتماع

^۱ صحیفه امام، جلد ۴، ص ۱۲۶.

^۲ صحیفه امام، جلد ۶، ص ۳۵۳.

^۳ صحیفه امام، جلد ۵، ص ۴۰۶.

شما، در این سد بزرگی که دارید و در این اجتماع و در این وحدت کلمه‌ای که دارید، نگذارید آنها رخنه کنند که اگر - خدای نخواستہ - رخنه کنند شاید مسائل و مشکلی برای ما پیش بیاید. خداوند همه شما را عزت و سلامت و سعادت عنایت فرماید و شما را با ملت و ملت را با شما چنان همراه و برادر کند که کسی نتواند خلل در این برادری ایجاد کند.^۱ خدعه و نیرنگ مستکبران ممکن است در هر مکان و زمانی تحقق یابد به همین دلیل حضرت امام (ره) هوشیاری و همدلی اعضای جامعه را خنثی کننده تهدیدات دشمنان می‌داند و هوشیاری و بیداری ملت را «نقش بر آب کننده توطئه‌ها» می‌داند و بیان می‌دارند: «باید همه‌مان بیدار باشیم؛ همه با هوشیاری و بیداری توجه بکنیم که این نقشه‌ای که اینها دارند، نقش بر آب کنیم؛ نگذارید ان شاء الله این نقشه‌ای که دارند که می‌خواهند عملی کنند و نگذارند مملکت یک آرامشی پیدا بکند؛ از آن طرف تفرقه بیندازند، از آن طرف با تبلیغات خودشان بروند بین کارگرها یکجور تبلیغ کنند، بروند بین کشاورزها یکجور تبلیغ کنند، بروند بین مدرسه‌ها یکجور تبلیغ کنند، بین افراد شما یکجور تبلیغ کنند، باید همه با هم هوشیار باشید و توجه داشته باشید به اینکه نگذارید این مسأله یکوقت تحقق پیدا کند که اختلافات باشد؛ یا مثلاً فرض کنید که اینها تبلیغاتشان تأثیر بکنند؛ خنثی کنید تبلیغات آنها را؛ همه با هم باید دست به هم بدهیم که این مملکتی که آشفته است و همه چیزش را از دست داده، از سر ساخته بشود و همه برای کشور و همه برای اسلام، همه پاسدار، همه ارتش اسلام باشید. ما و شما با هم، همه ان شاء الله همه با هم به پیش برویم و این نهضت را به آخر برسانیم.»^۲

۶) بیداری به مثابه خلع ید مزدوران از مملکت اسلامی

بیداری سیاسی یکی از مسائلی است که از دیدگاه امام خمینی (ره) با «قطع کردن دست خائنین به اسلام و مملکت» همراه است و بیدار شدن از خواب غفلت مترادف با کاهش نقش آفرینی مزدوران داخلی و خارجی است: «ملت بیدار است و روحانیت ایران

۱. صحیفه امام، جلد ۷، ص ۹۳.

۲. صحیفه امام، جلد ۶، ص ۳۱۹.

هم به وظایف خود آشناست. روحانیت ایران را استعمار نتوانسته است خواب کند و فریب دهد. و با این بیداری ان شاء الله دستهای خائنین به اسلام و مملکت را قطع خواهند کرد. شما وظیفه دارید که از هر راه ممکن، برادران خود را در ایران یاری کنید، و در برابر مشکلاتی که دارید صابر باشید و استقامت کنید. همین اظهار همدردی و پشتیبانی شما از ملت مظلوم ایران اثر دارد. خداوند ان شاء الله همه را از خواب غفلت بیدار کند.^۱ نمود عینی بیداری ملت به مثابه خلع ید مزدوران داخلی و خارجی را می‌توان در «مخالفت با فشارها و قلدریها»، «رهایی از قید استعمار»، «طلیعه بدست آوردن آزادی»، «شرکت نکردن در احزاب فرمایشی و انتخابات خائنه» و... مشاهده کرد.^۲

۷) بیداری به مثابه برپایی عدالت اسلامی

امام راحل در پیامی به اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان امریکا و کانادا تصریح داشتند که غفلت و خواب سیاسی مساوی با نقض عدالت اسلامی است زیرا افراد مزدور می‌توانند از این غفلت سوءاستفاده نمایند و در عین حال، بیداری و هوشیاری ملت برپاکننده عدالت است: «بحمد الله تعالی، فرزندان اسلام برای پایداری راه حق فراوان و موجودند؛ و امید است با بیداری از غفلتهای گذشته جبران نقایص شود و راه حق هر چه بیشتر روشن، و عدالت اسلامی برقرار گردد.»^۳

تأثیر بیداری ملت ایران بر نهضت‌های جهانی از منظر امام خمینی (ره)

به بیان امام خمینی (ره) «نهضت مقدس ایران، نهضت اسلامی است و از این جهت بدیهی است که همه مسلمین جهان تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند.»^۴ بیداری اسلامی و تحولات کشورهای اسلامی در دو دهه اخیر از انقلاب اسلامی و امام خمینی (ره) الگو گرفته‌اند.^۵ امام (ره) تأکید داشتند که خواستار نزدیکی با ملت‌های اسلامی و شیعه همسایه

^۱ صحیفه امام، جلد ۲، ص ۱۵۱.

^۲ صحیفه امام، جلد ۳، ص ۱۰۱.

^۳ صحیفه امام، جلد ۳، ص ۲۵۳.

^۴ صحیفه امام، جلد ۵، ص ۳۰۵.

^۵ سیدمحمدجواد قربی، «امام خمینی (ره) و روند بیداری جهان اسلام»، فصلنامه ۱۵ خرداد، دوره سوم، سال دهم، شماره ۳۴، زمستان ۱۳۹۱، ص ۱۵۴.

ایران هستند و نزدیکی ملت‌های مسلمان را زمینه ساز پیروزی ملت‌ها می‌دانستند^۱ و لازمه چنین امری را بیداری ملت‌های اسلامی معرفی می‌کردند. امام راحل علاوه بر اینکه بیداری ملت‌ها را زمینه ساز رشد و تعالی مادی و معنوی بشریت می‌داند به پخش الگوی بیداری ملت ایران اعتقاد دارند و بیان می‌دارند که جنبش بیداری اسلامی ایران در دیگر کشورها طنین انداز گشته است و مفتاح نجات بوده است.^۲ ایشان در یکی از بیانات خویش پیرامون طنین آوای انقلاب اسلامی ایران در دیگر کشورها و تاثیر بر نهضت‌های مردمی جهان می‌فرمایند:

«آوای انقلاب بزرگ ایران در کشورهای اسلامی و دیگر کشورها طنین انداز و افتخار ساز است. شما ملت شریف، به جوانان غیور ملت‌های اسلامی هشدار داده‌اید. امید است با دست توانای شما، پرچم پر افتخار حکومت اسلامی در تمام اقطار به اهتزاز در آید.»^۳

امام برای انقلاب اسلامی و تهضت مردم ایران نقش روشنگری قائل هستند که می‌تواند زمینه ساز بیداری ملت‌ها باشد^۴ و در عین حال، نهضت اسلامی ایران را به مثابه یک انقلاب عمیق عمومی در مقابل جهانخواران ترسیم می‌نمایند و می‌فرمایند: «انقلاب اسلامی به طور معجزه‌آسایی به راه خود ادامه می‌دهد، و بسیاری از مسلمانان و مستضعفان جهان را بیدار نموده است. و امید آن است که یک انقلاب عمیق عمومی در سراسر جهان در مقابل جهانخواران ضد بشریت تحقق یابد. انقلاب ایران با قدرت به پیش می‌رود و هر روز انسجام و استحکامش فزونی می‌یابد و مخالفانش با شکست مواجه می‌شوند.»^۵ ایشان جایی دیگر پیرامون تاثیرپذیری ملت‌های مظلوم از نهضت اسلامی مردم ایران چنین می‌فرمایند: «ملتی که با بیداری و هوشیاری بپاخاسته و نهضت

^۱. روح الله موسوی خمینی، *در جستجوی راه امام خمینی: جهان اسلام*، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۲، ص ۲۳۵.
^۲. روح الله موسوی خمینی (ره)، *تحولات اجتماعی و انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)*، تبیان، دفتر سی و ششم، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹، ص ۳۱۵.
^۳. صحیفه امام، جلد ۵، ص ۷۸.
^۴. روح الله موسوی خمینی، *تحولات اجتماعی و انقلاب اسلامی*، همان، ص ۳۱۷.
^۵. صحیفه امام، جلد ۱۶، ص ۱۲۶.

اصیلش را وظیفه شرعی الهی تشخیص داده است، به این سلاحهای زنگ زده، با تمسخر می‌نگرد. این ملت، شیعه بزرگترین مرد تاریخ است که با تنی چند، نهضت عظیم عاشورا را برپا نمود، و سلسله اموی را برای ابد در گورستان تاریخ دفن نمود، و به خواست خدای تعالی، ملت عزیز و پیرو بحق امام- علیه السلام- با خون خود، سلسله ابلیسی پهلوی را در قبرستان تاریخ دفن می‌نماید، و پرچم اسلام را در پهنه کشور و بلکه کشورها به اهتزاز در می‌آورد.... پایداری شما عزیزان من در راه حق و ابطال باطل، ملت‌های جهان را تکان داد و ملت‌های مظلوم، از جنبش شما راه خود را یافتند.^۱

با این اوصاف، امام خمینی (ره) اعتقاد دارند که کشورهای اسلامی و نهضت‌های اسلامی باید از نهضت اسلامی ایران الگو بگیرند و از الگوهای غربی بپرهیزند و پیروی از الگوی جمهوری اسلامی ایران برابر با احیای مجد و عظمت برای مسلمین است.^۲ به همین دلیل امام به ملت‌های آزاده توصیه می‌نمایند که باید از الگوی ایران پیروی نمایند: «تا کشورهای اسلامی، ملت‌های اسلامی، آن معنایی که در ایران پیدا شد، الگوی خودشان قرار ندهند و تا خودشان به خیابانها نریزند و بخواهند از دولت‌های خودشان که با اسرائیل باید روبرو بشوید، گمان نکنید که این‌کر و کورها به تعقل برسند. ملت‌ها باید بایستند و بخواهند از ارتشهای منطقه خودشان و از دولت‌های منطقه خودشان که بیایند و با این فلسطینی‌ها و با این سوری‌ها که مورد ظلم واقع شده‌اند کمک کنند تا این غده سرطانی از بین برود. و اگر آنها هم تماشاگر باشند که ببینند چه می‌شود، آنها هم بی تفاوت باشند و عذر این باشد که دولت‌ها باید این کار را بکنند، اگر این طور باشد، آنها هم در محضر خدا جواب صحیح ندارند. ایران حجت است بر همه کشورها. خدای تبارک و تعالی ممکن است که در آخرت ایران را حجت قرار بدهد بر آنهایی که به ظلم ساخته‌اند و تسلیم ظالم شده‌اند و قیام نکرده‌اند. اگر اعتقاد به خدا و معاد دارند، جواب باید

^۱ صحیفه امام، جلد ۵، ص ۱۵۳.

^۲ روح الله موسوی خمینی، *اصل صدور انقلاب و توجه به بیداری اسلامی*، تهران، موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۰، ص ۲۲۳.

تهیه کنند برای خدای تبارک و تعالی. آن روز دیگر امریکا و اسرائیل نمی‌توانند به دادتان برسند. و اگر به این معانی اعتقاد ندارند، جواب برای ملت‌های مظلوم دنیا باید تهیه کنند.»^۱

امام راحل در جایی دیگر پیرامون توسعه و پخش نهضت اسلامی ایران و پیروی نهضت‌های دیگر از الگوی انقلاب اسلامی چنین می‌فرمایند: «حالا بسیاری از ملت‌ها با ما همراه‌اند. نهضت ما دارد توسعه پیدا می‌کند، و می‌رود توی ملت‌ها. ملت‌هایی که ببینند که ملت ایران در مقابل یک قدرت بزرگ ایستاده و پیش برده، یک قدرت شیطنانی را که همه قدرت‌ها دنبالش بودند یک ملتی ایستاده و ایستادگی کرده و پیش برده، سایر ملت‌ها هم گرفتارند دیگر. آنها هم همین گرفتاریهایی که ما داریم آنها دارند. مصر به دست سادات و جاهای دیگر هم به دست دیگران. همه ملت‌ها مبتلای به دولت‌هایشان هستند. آنها هم می‌خواهند از زیر این بار بیرون بیایند، وقتی دیدند که ایران قیام کرد و پیش برد، و لو کشته داد اما پیش برد، دیگران هم همین فکر در مغزشان پیدا می‌شود. ملت‌های دیگر هم همین معنا را می‌خواهند. آنها هم همین کار را خواهند کرد.»^۲ در عین حال باید اشاره داشت که بازتاب تأثیرات انقلاب اسلامی بر سایر نهضت‌ها، هم شامل ابعاد سیاسی می‌شود و هم ابعاد فرهنگی را شامل می‌شود.^۳ به طور مثال، مقاومت و ظلم‌ستیزی یکی از نمودهای عینی بازتاب سیاسی انقلاب اسلامی و بیداری ملت ایران است و در عین حال، الگوی ارزشی و متعالی، توجه به معنویات و اهمیت حرکت‌های مذهبی از بازتاب‌های فرهنگی جریان بیداری ملت مسلمانان ایران است.

آینده پژوهی بیداری اسلامی از منظر امام خمینی (ره)

افق‌های آینده بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره) با پیروزی و رستگاری

^۱ صحیفه امام، جلد ۱۶، ص ۳۲۹.

^۲ صحیفه امام، جلد ۱۱، ص ۳۳۶.

^۳ مرتضی شیرودی، «انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی»، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳، ص ۱۹۸-۱۹۲.

ملت‌های مستضعف و آزاده همراه است، البته زمان آن ممکن است با توجه به شرایط داخلی و خارجی تغییر نماید اما در اصل قضیه مبنی بر فوز مسلمین هیچ شبهه‌ای در اندیشه امام وجود ندارد.^۱ امام در یکی از بیانات خویش، بیداری ملت را عامل فوز و رستگاری معرفی می‌نماید و عامل بیداری را رمز تفوق بر مشکلات و گرفتاری‌ها می‌داند و در عین حال تأکید دارند که نهایت امر با پیروزی همراه است؛

«اینها گرفتاریهاست و گرفتاری زیادتر از این است، لکن من به شما مژده می‌دهم که ما پیروز هستیم. من به شما مژده می‌دهم که این حالی که ملت ما الآن پیدا کرده است و این حال بیداری که ملت ما پیدا کرده است، نتواند آنها پیروز بشوند و خود شما خواهید پیروز شد. با قدرت فکر و تصمیم، با قوه به پیش بروید که شما پیروزید.»^۲

بیداری عمومی ملت‌ها و حالت انزجار از سیاست‌های استعماری قدرت‌های بزرگ عاملی برای فوران شعله‌های خشم ملت است و امام (ره) ضمن توجه به این نکته، پیش‌بینی می‌کند که بیداری ملت‌های مستضعف نیز زمینه‌های فرو بلعیدن دستگاه جباران را فراهم خواهد آورد و این جابجایی قدرت و رستگاری ملت‌های آزاده، همان پیروزی نهایی مستضعفین جهان است. پس امام اعتقاد دارند که مستضعفان از ستمکاران پیشی گرفته و انتقام خویش را خواهند گرفت؛ «من به این جنبش و بیداری عمومی که در کشورهای اسلامی عموماً و در ایران خصوصاً پدید آمده، و به این تنفر و انزجار عمومی از دستگاه‌های ظلم و وحشیگری و استعمار و استعمارگران، امیدها دارم. این بیداری و تنفر عمومی، موقت و زودگذر نیست و تا پایان دادن به دستگاه جباران، و خاتمه دادن به ظلم ستمکاران ادامه دارد؛ و به دنبال ظلم بی‌حد دستگاه‌های جبار و محرومیت‌های روزافزون ملت‌های ستمدیده انفجاری است که قدرت‌های دست‌نشانده‌ای را که برای دربند کشیدن ملت‌ها و چاپیدن مخازن آنها گماشته شده‌اند در کام خود فرو می‌برد، و

^۱ سیدمحمدجواد قربی، «افق‌های آینده بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)»، چکیده مقالات همایش بیداری

اسلامی و افق‌های آینده، قم، نشر معارف اسلامی، ۱۳۹۲، ص ۳۷-۳۶.

^۲ صحیفه امام، جلد ۱، ص ۳۶۳.

انتقام الهی از ستمکاران گرفته می‌شود.^۱ امام راحل در جایی دیگر آینده بیداری ملت‌های جهان را این گونه ترسیم می‌کنند؛

«با این بیداری و هوشیاری و با این روحیه قوی و شجاعت بی‌مانند نوید پیروزی می‌دهم؛ پیروزی توأم با سربلندی و افتخار؛ پیروزی توأم با استقلال و آزادی؛ پیروزی توأم با قطع ایادی اجانب و چپاولگران؛ پیروزی با برجیده شدن بساط ستمگران و انقراض دودمان سپاهروی پهلوی. ملتی که با هوشمندی و پیوستگی همه طبقات از روحانی تا دانشگاهی، از منبری تا بازاری، از دانشجوی داخلی تا خارجی، از کارگر تا دهقان، بپاخاسته و تب و تاب اسلام عدالت‌پرور دارد پیروز است. ملتی که با دادن بهترین جوانان برومند خود با سرفرازی به مخالفت و تنفر از دستگاه جبار ادامه می‌دهد پیروز است.

ملتی که حتی بانوان محترمه‌اش با تظاهرات محجوبانه بی‌زاری خود را از رژیم شاه اعلام می‌کنند، پیروز است. ملتی که مادران و خواهران شیردلش افتخار به مرگ جوانان برومندش می‌کند که در صف شهدا هستند، پیروز است. ملتی که جوانان و دانشجویان داخل و خارج کشورش مجال تفکر را از شاه و اربابانش سلب کرده، پیروز است. ملتی که با همه تشبثات شاه و دار و دسته‌اش در امریکا با تظاهرات پر شور و رعدآسای جوانان رشیدش در مقابل کارتر و شاه، کاخ سفید را به لرزه در آورده و تنفر خود را نثار آنها کرده، پیروز است. ملتی که پشتیبانش اسلام و قرآن و نهضتش برای خدا و بسط عدالت و محو ستمکاری است، پیروز است. شما ای ملت شریف بزرگ پیروزید؛ با دیدن خسارات بسیار و دادن فداییان بیشمار»^۲

امام خمینی (ره) جریان بیداری ملت‌ها را عزمی راسخ در تحقق اسلام در جهان بشریت و جامعه اسلامی می‌پندارند و معتقدند که در آینده‌ای نه چندان دور به پیروزی خواهند رسید^۳ و در این مسیر، جان فشانی ملت و پذیرش خسارت‌های بسیار نیز امری حتمی است.

۱. صحیفه امام، جلد ۲۶۶، ص ۳.

۲. صحیفه امام، ج ۳، ص ۳۱۷.

۳. روح الله موسوی خمینی، امام خمینی (ره) و بیداری اسلامی: چالش‌ها و راهکارها، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۹۲، ص ۷.

آسیب‌شناسی بیداری اسلامی از منظر امام خمینی (ره)

با بررسی و مذاقه در باب اندیشه‌های امام خمینی (ره) پیرامون بیداری اسلامی و آسیب‌های پیش روی آن می‌توان به دو دسته آسیب‌ها و چالش‌های درونی و بیرون رهنمون شد^۱ که در ادامه به بررسی این آسیب‌ها خواهیم پرداخت.

الف) آسیب‌ها و موانع درونی بیداری اسلامی

بخشی از آسیب‌های پیش روی بیداری اسلامی مرتبط است به شرایط و اوضاع داخلی، که از جمله آنها در اندیشه امام خمینی (ره) عبارتند از:

۱. حکومت‌های سرسپرده و وابسته به قدرت‌های بزرگ

آسیب جدی و مهم پیش روی بیداری اسلامی، حکومت‌های وابسته و سرسپرده به استعمارگران و قدرت‌های بزرگ هستند و امام خمینی (ره) در این زمینه دیدگاهی شبیه سید جمال الدین اسدآبادی دارد. همانگونه که سید جمال اسدآبادی نیز استبداد حکام و وابستگی آنها را دردی برای جامعه اسلامی می‌پندارد، منشاء خیلی از مشکلات مسلمین از منظر امام خمینی (ره) دولت‌های شکننده و غیرمردمی (دولت استبدادی) می‌باشد و از این رو، مشکلات ملت‌های قیام‌کننده در مسیر آزادی، دولت‌های خودی می‌باشد و حضرت امام خمینی (ره) به درستی به این موضوع اشاره کرده‌اند: «مشکل مسلمین، حکومت‌های مسلمین است. این حکومت‌ها هستند که مسلمین را به این روز رسانده‌اند. ملت‌ها مشکل مسلمین نیستند. ملت‌ها با آن فطرت ذاتی که دارند، می‌توانند مسائل را حل کنند، لکن مشکل، دولت‌ها هستند. شما سرتاسر ممالک اسلامی را وقتی که ملاحظه کنید کم‌جایی را می‌توانید پیدا بکنید که مشکلاتشان به واسطه حکومت‌هایشان ایجاد نشده. این حکومت‌ها هستند که به واسطه روابطشان با ابرقدرت‌ها و سرسپردگی‌شان با ابرقدرت‌های چپ و راست، مشکلات را برای ما و

^۱ حسین شیدائیان، *آسیب‌شناسی انقلاب اسلامی از نگاه امام خمینی (ره)*، قم، انتشارات یاقوت، ۱۳۸۱، صص ۱۱-۵.

^۲ سعید باغچه‌وان، «بیداری اسلامی و اندیشه‌های سیدجمال الدین اسدآبادی»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳، صص ۲۲۹.

همه مسلمین ایجاد کرده‌اند. اگر این مشکل از پیش پای مسلمین برداشته بشود، مسلمین به آمال خودشان خواهند رسید و راه حلش با دست ملت‌هاست.^۱

امام خمینی (ره) در بیاناتی دیگر، بیداری ملت‌ها را کافی نمی‌داند و معتقدند که دولت‌ها هم باید از خواب غفلت بیرون بیایند و در این زمینه می‌فرمایند: «مشکل مهم، دولت‌های اسلامی هستند. باید دولت‌ها بیدار بشوند. اگر دولت‌ها بیدار بشوند مشکلات مسلمین رفع می‌شود، با هم تفاهم می‌کنند، لکن دستهایی در کار است که نمی‌گذارد؛ مأمورینی آنها دارند که نمی‌گذارند این کار بشود. من از خدای تبارک و تعالی می‌خواهم که همه مسلمین را بیدار کند و همه را در تحت لوای اسلام قرار بدهد. و همه را با هم مجتمع کند و مسائل اسلامی را درست مطالعه کنند و مسائل اسلامی را بین خودشان حل کنند.»^۲ امام (ره) این غفلت و به خواب فرو رفتن دولت‌های اسلامی را به مثابه خیانتی مهم در حق مردم و مسلمین می‌پندارند و می‌فرمایند: «اشکال در این بی‌توجهی حکومت‌هاست که منافع خودشان را می‌دهند، ذخایر خودشان را تقدیم می‌کنند و در ازای آن ذلت برای خودشان و برای ملتشان به هدیه می‌آورند. مشکل همه مسلمین و اسلام در این بی‌توجهی یا با توجه خیانت بعضی از سران کشورهاست.»^۳ امام خمینی (ره) چنین حکومت‌هایی را منفعل می‌داند و آنها را زمینه ساز اصلی گرفتاری مسلمین می‌داند^۴ و معتقد هستند که حکومت‌های منحرف اسلامی، عامل قدرت‌های شیطانی هستند که برای اغفال مردم از راه اسلام علیه اسلام وارد می‌شوند.^۵

۲. غفلت و بی‌توجهی برخی از مردم

آفت جدی بیدار ملت‌ها و نهضت‌های اسلامی از منظر امام خمینی (ره)، غفلت و بی‌خبری

^۱ صحیفه امام، جلد ۱۳، ص ۸۴.

^۲ صحیفه امام، جلد ۱۳، ص ۳۴۴.

^۳ صحیفه امام، جلد ۱۵، ص ۴۳۹.

^۴ روح‌الله موسوی خمینی، امام خمینی و بیداری اسلامی: چالش‌ها و راهکارها، همان، ص ۶۳.

^۵ محمدحسن شیبانی فر، «بیداری اسلامی و موانع آن در اندیشه امام خمینی (ره)»، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳، ص ۱۸۳.

انقلابیون و عدم آگاهی برخی از شهروندان ممالکی است که بیداری اسلامی در آنها تحقق یافته است و امام با درایت خویش به این عنصر توجه داشتند و این چنین هشدار می‌دهند؛ «اینها نقشه‌هایی بوده است که اینها درست کردند و کشیدند، و اینها را مقابل هم قرار دادند. و نمی‌دانم چه وقت می‌شود که مسلمین بیدار بشوند. چه وقت ممکن است که دولت‌های ما، ملت‌های اسلامی، چه وقت می‌خواهند چشم‌هایشان را باز کنند. آیا نمی‌فهمند؟ یا می‌فهمند و نمی‌کنند؟ اگر نمی‌فهمند، باید توجه کنند به مسائل که بینند بدبختی مسلمین از کجا شروع می‌شود، و چه هست آن دردی که مسلمین را اینطور کرده که خزائن آنها را می‌برند و خودشان روی خزائن خودشان گرسنگی می‌خورند. این نفت به این سرشاری را بردند و ملت ما گرسنه مانده است. و همه جا همین طور. آیا مسلمین، و خصوصاً حکومت‌های اسلامی، چه وقت می‌خواهند بیدار بشوند؛ چه وقتی می‌خواهند اغراض شخصیه خودشان و آمال شخصی خودشان را کنار بگذارند و برای ملت‌ها خدمت بکنند؟»^۱ بنابراین امام خمینی (ره) غفلت و بی‌توجهی به مقاصد نهضت مردمی و اهداف متعالی را یک آسیب جدی می‌داند زیرا معتقدند که غفلت و دست برداشتن از اهداف، بسترهای ناتمام بودن نهضت‌های اسلامی را فراهم می‌آورد. از این رو، ایشان تاکید می‌نمایند که همه اقشار جامعه از روحانیون گرفته تا دانشگاهی، بازاری‌ها، دهقانان و غیره باید هوشیاری و دقت در امور داشته باشند و از این طریق بتوانند زحمات‌های خویش در مسیر تحقق اهداف نهضت را پاسداری نمایند.^۲

۳. تفرقه و تزلزل در وحدت کلمه

یکی دیگر از چالش‌ها و موانع درونی بیداری اسلامی و حرکت‌های مردمی، وجود تفرقه و از بین رفتن وحدت کلمه است و رمز موفقیت قیام‌های مردمی در وحدت و همکاری است و هرگونه تزلزل در این مسیر، بازگشت به شرایط پیشین را به همراه خواهد داشت و امام در این خصوص می‌فرمایند: «امروز آنها فهمیدند که با اسلام و

^۱ صحیفه امام، جلد ۷، ص ۳۹۳-۳۹۲.

^۲ روح الله موسوی خمینی، تحولات اجتماعی و انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)، همان، صص ۳۴۹-۳۴۷.

وحدت کلمه ملت، آنها شکست خورده‌اند؛ آنها احساس شکست در خودشان کرده‌اند. و اگر خدای نخواستہ در این امر سستی بشود آنها قطع می‌کنند ریشه‌های ما و ریشه اسلام را. شما بیدار باشید برادران من! با هم متحد باشید، هم صدا باشید، همه با هم.^۱ ایشان در بیانی دیگر، منشأ اصلی مشکلات مسلمین را در اختلافات و نزاع‌های درونی می‌پندارند و کلید مشکلات را در «ید واحده شدن» و «وحدت کلمه» می‌دانند و این چنین می‌فرمایند که: «ما باید در مقابل مصیبت‌ها و مشکلات مقاوم باشیم و با مقاومت ان شاء الله مشکلات را رفع کنیم.... مسلمین باید ید واحده باشند بر ضد همه ستمگران. و امیدوارم که با وحدت کلمه بین ما و شما که بحمد الله حاصل است و با وحدت کلمه بین سایر قشرهای مسلم و خصوصاً دولت‌های اسلامی، موجب بشود که گرفتاریهای ما و گرفتاریهای شما و گرفتاری سایر مسلمین رفع بشود. ما می‌دانیم و مسلمین هم، بلکه مهم دولت‌های اسلامی هم، همه می‌دانند که آنچه به ما می‌رسد و رسیده است از دو مشکل است: یکی مشکله بین خود دولت‌هاست، که مع الأسف تا کنون نتوانسته‌اند این مشکل را حل بکنند و آن مشکل؛ اختلافات بین خودشان است و آنکه می‌دانند منشأ همه گرفتاری‌های مسلمین این اختلافات است.»^۲ این تفرقه و اختلافات داخلی می‌تواند ناشی از شکاف‌های اجتماعی و از ریشه مشکلات اجتماعی باشد و به طور معمول در سه دسته اختلافات و تفرقه‌های قومی و قبیله‌ای، سیاسی و ایدئولوژیک، و اختلافات ناشی از وجود اقلیت‌های مذهبی، نژادی و زبانی قابل بازشناسی هستند.^۳

۴. دور شدن از قرآن و تعالیم اسلامی

محجوریت قرآن و تعالیم اسلامی در جریان بیداری ملت‌های مستضعف، آفتی جدی در موفقیت بیداری اسلامی است زیرا دوری از سنت‌های الهی و قرآن کریم زمینه‌های سازش ملت‌های تحت ستم را فراهم می‌آورد و فکر قیام و دست‌یابی به

^۱ صحیفه امام، جلد ۶، ص ۳۷۲.

^۲ صحیفه امام، جلد ۹، ص ۵۴۶.

^۳ محمدرحیم عیوضی، «چالش‌های سیاسی جهان اسلام و آینده ایران»، فصلنامه دانش سیاسی، سال چهارم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۷، ص ۱۶۳.

آزادی را از آنها سلب می‌نماید. قرآن و تعالیم اسلامی زمینه‌های تحقق روحیه حق‌طلبی و مبارزه با استبداد جهانی را در درون افراد به وجود می‌آورد و همین امر، مانع سستی و رخوت در طلب نمودن حقوق طبیعی افراد است.

امام خمینی (ره) در این خصوص می‌فرماید: «باید توجه داشته باشید تا روزی که ملت اسلام پایبند این مکتبهای استعماری می‌باشد یا قوانین الهی را با آن مقایسه می‌کند و در کنار هم قرار می‌دهد، روی آسایش و آزادی نخواهند دید. و این مکتب‌هایی که از چپ و راست به ملت اسلام عرضه می‌شود فقط برای گمراهی و انحراف آنان است و می‌خواهند مسلمانان را برای همیشه خوار و ذلیل و عقب مانده و اسیر نگه دارند و از تعالیم آزادیبخش قرآن کریم دور سازند. استعمار چپ و راست، دست به دست هم داده برای نابودی ملت اسلام و کشورهای اسلامی کوشش می‌کنند، و در راه اسیر کردن بیشتر ملت‌های مسلمان و غارت سرمایه سرشار و منابع طبیعی آنان با یکدیگر سازش کرده‌اند.... اگر دولت اسلامی و ملل مسلمان به جای تکیه به بلوک شرق و غرب به اسلام تکیه می‌کردند و تعالیم نورانی و رهایی‌بخش قرآن کریم را نصب عین خود قرار داده و به کار می‌بستند، امروز اسیر تجاوزگران صهیونیسم و مرعوب فانتوم امریکا و مقهور اراده سازشکارانه و نیرنگ بازیهای شیطانی شوروی واقع نمی‌شدند. دوری دولت اسلامی از قرآن کریم، ملت اسلام را به این وضع سیاه نکبت بار مواجه ساخته و سرنوشت ملت‌های مسلمان و کشورهای اسلامی را دستخوش سیاست سازشکارانه استعمار چپ و راست قرار داده است.

بر شما جوانان ارزنده اسلام - که مایه امید مسلمین هستید - لازم می‌باشد که ملت‌ها را آگاه سازید و نقشه‌های شوم و خانمانسوز استعمارگران را برملا نمایید، در شناسایی اسلام بیشتر جدیت کنید، تعالیم مقدسه قرآن را بیاموزید و به کار بندید، با کمال اخلاص در نشر و تبلیغ و معرفی اسلام به ملل دیگر و پیشبرد آرمانهای بزرگ اسلام بکوشید. برای پیاده کردن طرح حکومت اسلامی و بررسی مسائل آن اهتمام بیشتری به خرج دهید. مهذب و مجهز شوید؛ متحد و متشکل شده و صفوف خود را فشرده تر

سازید؛ هر چه بیشتر همفکر و انسان فداکار بسازید.^۱ به همین علت است که استعمارگران و مخالفان جریان بیداری اسلامی تلاش دارند تا قرآن کریم و تعالیم رهایی بخش اسلام را با نقشه‌های شوم خود نابود سازند و اضمحلال آن را شاهد باشند. امام (ره) در این خصوص می‌فرماید: «ما در عصر حاضر با ضربات سنگین و روزافزون وارده بر اسلام و گرفتاریها و نابسامانیهای بیش از پیش ملت‌های اسلامی مواجه هستیم.... برای محو اساس قرآن کریم و تعالیم رهایی‌بخش اسلام، نقشه‌هایی از طرف استعمارگران در کار است که در هر زمان به نحوی در دست اجرا قرار می‌گیرد.»^۲ بنابراین، سطحی‌نگری و عدم درک تعالیم اسلامی به استعمارگران و مخالفان بیداری اسلامی اجازه خواهد داد تا بهانه خوبی برای زیر سوال بردن اسلام و مسلمانان و وارد ساختن اتهاماتی چون جمود فکری، عقب ماندگی و تحجر پدید آورد.^۳

۵. کنار گذاشتن فعالین جریان انقلاب‌های مردمی و جریان بیداری اسلامی

کنار گذاشتن فعالین بیداری اسلامی و انقلاب‌های مردمی از جریان امور و مسائل جاری یکی از آفت‌های مهم است که می‌تواند پیکره جریان‌های مردمی و خیزش‌های اسلامی را متلاشی سازد و به همین دلیل، امام در این خصوص اینچنین فرموده اند: «مسئولین صاحبان اصلی انقلاب را با بهانه‌های بی‌اساس پس‌زنند تا به جای آنان کسانی را که وارثان رژیم گذشته و وابستگان فکری آنان هستند جایگزین کنند. البته باید از متخصصان متعهد یا لا اقل غیر معاند استفاده شود، لکن نه به قیمت کنار گذاشتن صاحبان اصلی انقلاب. چشمها و گوشها را باز کنید که دشمنان حيله بازان کارکشته هستند و ممکن است از ساده دلی شما استفاده کنند و مراکز حساس را کم کم به دست گیرند و انقلاب را به سوی غرب یا شرق بغلتانند. خداوند همه مسلمانان را از

۱. صحیفه امام، جلد ۲، ص ۴۳۹.

۲. صحیفه امام، جلد ۲، ص ۴۸۲.

۳. محمد سالار، «غرب و بیداری اسلامی»، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳، ص ۱۲۴.

شرّ مخالفان اسلام و غارتگران کشورهای اسلامی حفظ بفرماید.»^۱

امام (ره) در بیاناتی دیگر تاکید داشته اند که باید سعی نمود از ورود «افراد تازه از راه رسیده»، «مرفهین بی درد» و «دنیا فروشان» جلوگیری نمود زیرا پابرهنه‌ها هستند که کارهای اصلی انقلاب را انجام داده اند و افراد دیگر درکی از شرایط سخت آنها نداشتند و به علت همین امر، زمینه‌های فروریختن زحمات ملت را به وجود می‌آورند و احتمال خیانت آنها است. بنابراین، امام توصیه می‌نمایند که نباید افراد اصلی دخیل در انقلاب‌های مردم و خیزش‌های اسلامی را از امور اساسی کشور و سایر مسائل کنار گذاشت زیرا امکان خیانت افراد تازه به دوران رسیده بسیار زیاد است و زمینه‌های ورود افراد معاند به بدنه نظام سیاسی فراهم می‌گردد.^۲

۶. استقرار روشنفکرانها و وابستگی آنها

همانگونه که تحجر و جمود از دیدگاه امام مانع بیداری اسلامی است، دلبستگی به شرق و غرب و خودباختگی در برابر آنها نیز، ملت‌ها را از نزدیک شدن به اسلام باز می‌دارد. امام می‌فرماید: «امروز زمانی است که ملت‌ها چراغ راه روشنفکرانشان می‌شوند و آنان را از خودباختگی و زبونی در مقابل شرق و غرب نجات دهند که امروز روز حرکت ملت هاست»^۳ امام به روشنفکران توصیه می‌نمایند که از غرب زدگی، خودباختگی، بی تفاوتی نسبت به اسلام، بریدن از مردم و غیره پرهیز نمایند.^۴ ایشان در جایی دیگر می‌فرمایند: «این روشنفکرها، این کذاها، اینها چرا نمی‌آیند ملحق بشوند به همین جمعیت‌ها و با همینها در کارشان چرا همه دست به هم نمی‌دهند؟ نوشته‌هایشان جوری باشد که وحدت کلمه ایجاد کند، گفته‌هایشان [این] جوری باشد؛ جمعیت‌هایشان این طور باشد. چرا می‌روند توی مجلس، نمی‌دانم، وکلا، می‌گویند که

۱. صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۱۵۱.

۲. حسین شیدائیان، آسیب شناسی انقلاب اسلامی از نگاه امام خمینی (ره)، همان، ص ۳۳-۳۴.

۳. محمدحسین شیبانی فر، همان، ص ۱۸۵.

۴. مریم نیکوزاد، «دیدگاه امام خمینی (ره) در زمینه بیداری اسلامی و چالش‌های پیش روی آن»، لوح فشرده مجموعه مقالات همایش دین، دانشگاه و علوم انسانی، بابل، دانشگاه مازندران، ۱۳۹۱، ص ۲۴.

اسلام حالا به درد نمی‌خورد؟ جز این است که می‌خواهند فساد کنند؟ و لو یک کلمه مفتی که یک کسی بگوید، که در کسی تأثیر نمی‌کند، اما خود این معنی نشان این را می‌دهد که رشد نیست. الآن اگر این تمیز می‌داد که این اسلام بود که همه شما را از خارج کشید به اینجا و حالا آزاد شدید، این اسلام بود که شما را از انزوا بیرون آورد،... شما همه نمی‌توانستید اظهار وجود بکنید، حالا که اسلام آمده و شما را از زاویه‌ها بیرون کشیده، و از خارج، داخل کرده، واردتان کرده در میدان عمل، حالا بر ضد همان اسلامی که همچو خدمتی را به شما کرده است، قیام کردید؟ این باید اسمش را چی گذاشت؟ این اسمش را می‌گویید تشخیص نمی‌دهند؟ یا این قدر با اسلام بد هستند که حتی حاضرند که امریکا و شوروی به آنها حکومت کند و اسلام حکومت نکند؟ چه جوری است وضع؟ اصلاح کنند مردم خودشان را! باید این طبقه روشن و این طبقه‌ای که عرض می‌کنم، کارآمد هستند، خودشان را اصلاح بکنند. این طبقه مردم زود صالح می‌شوند، دست نخورده‌اند اینها. ما هر چی داریم از این طبقه‌ای است که ادعا می‌کنند که ما روشنفکریم و ما حقوقدانیم و ما - نمی‌دانم - طرفدار چه هستیم، ما هر چه داریم از اینها داریم صدمه می‌خوریم. چرا دست به هم نمی‌دهند این کارها را [بکنند]؟ چرا جلوگیری می‌کنند از این سیلی که راه افتاده است و می‌خواهد کارها را اصلاح بکند؟ این دردهایی است که هست و شماها باید درمان بکنید و دست به هم بدهید درمان بکنید.»^۱

امام معتقدند بعد از پیداری ملت‌ها و آزادی کشورها از اختناق بعد از انقلاب‌های اسلامی در جهان تشیع، مقاله‌ها و قلم روشنفکران به مثابه یک تهدید جای رگبار مسلسل‌ها را گرفته‌اند و مانعی جدی پیش روی خیزش‌های مردمی و حفظ آنها هستند: «ما از سرنیزه‌ها و مسلسل‌ها و اینها فارغ شدیم، سر قلمها حالا بر ضد ماست. قلمها به جای نیزه‌ها آمده است! مقاله‌ها به جای مسلسل‌ها، حالا به روی اسلام بسته شده است. الآن ما گرفتار سرنیزه نیستیم، ما گرفتار قلم هستیم، اهل قلم؛ ما گرفتار

^۱. صحیفه امام، جلد ۹، ص ۲۱۲.

روشنفکرها هستیم. ما گرفتار آزادیخواهها هستیم که آزادی را نمی‌دانند چی است! یعنی چه آزادی؟ ما الآن گرفتار اینها هستیم و من امیدوارم که بیدار بشوند- یک وقت ملت ما؛ یکوقت آزادیخواههای ما هم بیدار بشوند؛ از این غربی بودن بیرون بیایند؛ توجه بکنند به خودشان؛ خودشان را مستقل قرار بدهند. یکوقت از اسلام به همه جا چیز صادر می‌شد، فرهنگ صادر می‌شد؛ حالا ما همه چیزمان باید تبع باشد.»^۱

۷. عدم رعایت نظم اسلامی و مقررات نظام

قانون‌گرایی و عدم توجه به نظم مستقر اسلامی در جوامع پساخیزشی اسلامی یکی از موانعی است که می‌تواند خدشه‌های جدی بر پیکر نهضت‌های اسلامی و قیام‌های مردمی بزند و قاعدتاً با بی‌توجهی به قوانین شرعی، نهضت و قیام عمومی نیز ماهیت اسلامی خویش را از دست خواهد داد و در عین حال، بی‌توجهی به مقررات نظام مستقر می‌تواند زمینه‌های هرج و مرج را به وجود آورد. امام خمینی (ره) در این خصوص می‌فرماید: «یک مسئله‌ای است مال همه قشرها، و ما اول برای خودمان قبول می‌کنیم مسأله را و بعد هم برای همه‌تان. مسئول اول خود ما هستیم و بعد هم همه شما. فکر اسلام باشید که این مسأله را نگذارید صدمه بخورد، از دست ما صدمه بخورد. از دست دشمنها می‌خورد، لکن اگر دوستها با هم باشند آسیب نمی‌توانند بزنند، آسیب نمی‌توانند بزنند. اما اگر چنانچه ماها با هم به جان هم بیفتیم، با هم مختلف باشیم، ماها بخواهیم هر کدامی فرض کنید یک کاری را انجام بدهیم، از نظم اسلامی بیرون برویم، از تحت فرمان حکومت اسلام بیرون برویم، از فرمان خدا بیرون برویم، آسیب می‌بینیم. از باطن ما را از هم منفصل می‌کنند و آسیب‌پذیر می‌کنند. و الآن تمام افکار، افکار آنهایی که می‌خورند مال این ملت را، متوجه این معناست.»^۲

۸. تحجر و جمود مقدس نماها

امام (ره) از مقدس نماها به عنوان یکی از موانع شناخت و بیداری اسلامی نام

^۱ صحیفه امام، جلد ۸، ص ۲۶.

^۲ صحیفه امام، جلد ۱۱، ص ۵۰۴.

می‌برند و برای گسترش اسلام ناب محمدی و پیشبرد قیام‌های مردمی، شناخت این مشعل داران تحجر و حماقت و مبارزه با آنان را ضروری می‌دانند. ایشان معتقدند این عده با تظاهر به تعبد و زهد، که از ویژگی‌های این گروه است، بزرگترین ضربه را در طول تاریخ بر پیکره دین وارد آورده‌اند. نمونه بارز این گروه را مارقین در زمان حکومت حضرت علی(ع) تشکیل می‌دادند؛ چهره‌هایی آراسته و متظاهر به دیانت و زهد که ضربه‌ای بزرگ بر پیکر عدل گستر حکومت علی وارد آوردند. از منظر امام(ره)، خطر این گروه را نباید کوچک شمرد. اینان به راحتی ابزار دست دشمنان اسلام واقع می‌شوند. بزرگترین ضربه‌ها را اسلام در طول تاریخ حیات خود، از این مقدس نماها خورده‌اند و «امروز، جامعه مسلمین طوری شده که مقدسین ساختگی جلو نفوذ اسلام و مسلمین را می‌گیرند و به اسم اسلام به اسلام ضربه می‌زنند...روحیه و افکار خود را به نام اسلام در جامعه سرایت می‌دهند.»^۱

۹. مایوس شدن از انقلاب و ثمره بیداری مردم

ناامیدی و یاس از ثمره قیام مردم و بی‌ثمر دانستن انقلاب منبعث از آموزه‌های اسلامی، آینده بیداری اسلامی را با تزلزل مواجه می‌سازد زیرا یاس و ناامیدی مانع تداوم و استمرار بیداری در جهان اسلام خواهد بود و از میزان نیروهای مردمی برای پایداری و استقامت در برابر رکودها و مشکلات پیش رو می‌کاهد. امام خمینی(ره) در این زمینه می‌فرماید: «اشکالاتی می‌تراشند و نقل می‌کنند و می‌نویسند و می‌گویند همه اش برای این است که روح یأس در شما در جوانهای ما، در قشرهای ملت ما ایجاد کنند. اگر روح یأس در شما در جوانهای ما، در قشرهای ملت ما ایجاد کنند. اگر روح یأس پیدا بشود در یک جامعه‌ای، آن جامعه سست می‌شود و اگر سست شد، نمی‌تواند به پیروزی برسد. آنها هم چون ه حسب شناخت روانشناسی خود به اینجا رسیده‌اند که باید این ملت را مایوس کرد، هر چه بشود، هی می‌گویند هیچ نشد. همین که تبلیغات و بوقهای تبلیغاتی شان در صدد این است که بگویند خوب انقلاب شد و هیچ

^۱ محمدحسن شیبانی فر، همان، ص ۱۸۴.

کاری نشد، این برای این است که شما را از این انقلاب مأیوس کنند.»^۱

۱۰. غرور ناشی از پیروزی نهضت اسلامی

یکی از مسائلی که تاثیر منفی بر مبارزات مردمی و جریان بیداری اسلامی دارد، غرور ناشی از پیروزی نهضت است زیرا زمینه‌های غفلت و بی توجهی را فراهم می‌آورد و به علت ایجاد اعتماد کاذب در میان افراد نهضت اسلامی، سستی و کم کاری را به ارمغان می‌آورد و دشمنان می‌توانند از این خلاء استفاده نمایند. امام خمینی (ره) در این خصوص می‌فرماید: «از عنایات غیبی الهی غافل نباشید و تمام قوای نظامی و انتظامی و قوای مسلح از هر ارگانی که هستید سعی کنید این عنایات الهی را برای خودتان و برای ملت حفظ کنید. و راه آن این است که به تعهد خویش عمل کرده و در پیشگاه حق تعالی برای اسلام و جمهوری اسلامی تا حد توانایی فداکاری نمایید. برای رضای خداوند تعالی، نه هواهای نفسانی و شیطانی، برای دفاع از اسلام و میهن خودتان در صحنه حاضر باشید. و مبادا پیروزیها شما را مغرور کند و از کمکهای غیبی غافل نماید که غرور و غفلت انسان را به تباهی می‌کشد و بی تردید از قدرت نظامی می‌کاهد. و پس از اتکال به خداوند، به قدرت خود که از اوست اعتماد و اتکال داشته باشید. می‌دانید که پیروزیها در اثر انسجام تمام قوای مسلح با نقشه واحد و فکر واحد نصیب شما شد. باید این انسجامها و این وحدت حفظ شود که تزلزل در این امر الهی از بزرگترین اسباب فِشَل و خدای ناخواسته شکست است.»^۲

ب) آسیب‌ها و موانع خارجی بیداری اسلامی

۱. دخالت‌های بازیگران خارجی

نفوذ اندیشه‌های بیگانه^۳ و دخالت‌های بازیگران خارجی و قدرت‌های بزرگ در

^۱ روح الله موسوی خمینی، تحولات اجتماعی و انقلاب اسلامی، همان، ص ۳۵۴.

^۲ صحیفه امام، جلد ۱۶، ص ۲۰۲.

^۳ حامد آثاری، «بیداری اسلامی در اندیشه علامه شهید مرتضی مطهری (ره)»، نشریه بیداری اسلامی، سال اول، شماره ۱، فروردین ۱۳۹۱، ص ۲۴.

کشورهای قیام کننده یکی از آسیب‌های جدی و مانع مهمی در راه تحقق کامل بیداری ملت‌ها است. امام خمینی (ره) در خصوص نقش آفرینی قدرت‌های بزرگ و دست‌اجانب در انحراف بیداری ملت‌های اسلامی چنین می‌فرمایند: «باید وفادار به اسلام و قرآن باشیم. برادران من! با اتکا به ایمان و اسلام بود که ما پیروز شدیم. با اتکا به تعالیم عالیه اسلام و ایمان ما به مبادی بود که با دست خالی غلبه کردیم بر همه قوای شیطانی. دوستان من! بیدار باشید، باز کیند آنها نخواستید؛ در کمین هستند. آنها می‌خواهند تفرقه بیندازند باز بین ما و شما و بین شما با هم. بیدار باشید، و اگر چنانچه خدای نخواستہ بین شما کسانی باشند که بخواهند تفرقه بیندازند، آنها را بیدار کنید. به آنها بگویید که این تفرقه انداختن، برگشتن به زمان اختناق و استبداد است؛ برگشتن به زمانی است که تمام ذخایر ما را بردند و می‌خواهند ببرند. دست‌های اجانب در کار است که شماها را با هم، و شماها را با ما، و ما را با شما جدا کنند؛ ما را از هم جدا کنند. ما و شما باید بیدار باشیم، باید هوشیار باشیم. شما دوستان ما هستید، ما دوستان شما هستیم؛ ما با ملت و شما با ملت هستید؛ همه ما از یک ملت هستیم، همه ما از یک کشور هستیم، همه ما از یک دین هستیم؛ باید ما همه در راه اعتلای اسلام و اعتلای کشور خودمان کوشا باشیم و اگر خدای ناخواسته اجانب بخواهند بین ما جدایی بیندازند، با بیداری و هوشیاری، کارهای آنها را فلج کنیم»^۱ و جایی دیگر آورده اند:

«گرفتاریهای مسلمین همه از این قدرت‌های بزرگ و تزریق کردن آنها و تلقین کردن آنها به نوکرهای خودشان در منطقه‌ها و تمام گرفتاریهایی که مسلمین دارند از دست اینهاست، و تا از دست اینها نجات پیدا نکنند گرفتاریها رفع نمی‌شود. باید دید با چه حقی امریکا از آن طرف دنیا دستش را دراز می‌کند به این طرف دنیا و در کشورهای اسلامی دخالت می‌کند و می‌خواهد مقدرات کشورهای اسلامی را او تعیین کند»^۲.

^۱. صحیفه امام، جلد ۶، ص ۳۸۳.

^۲. صحیفه امام، جلد ۱۷، ص ۲۰۸.

ایشان در جایی دیگر به ایستادگی در برابر قدرت‌های بزرگ و اجانب توصیه می‌نمایند و راه قطع دست بیگانگان از کشورهای اسلامی و بیداری اسلامی را در مقاومت همگانی در برابر «قلدرها» و «زورگویان» جهانی می‌دانند و چنین می‌فرمایند: «ملت ما در تمام اقشاری که دارد از مرکز تا آخرین نقطه مرزها یکدل و یک جهت از پیروزی اسلام خوشحال و پشتیبانی خودشان را اعلام می‌کنند. وما با پشتیبانی ملت بزرگ اسلام به پیش می‌رویم؛ و دست جنایتکاران را قطع کردیم و ریشه‌های گندیده آنها را قطع خواهیم کرد. این قدرت اسلام است، این قدرت ایمان ملت است، این بیداری ملت است که در سایه قرآن کریم و تعلیمات اسلام بپاخاسته است. مستضعفین بپاخاستند و مقابل مستکبرین ایستادند؛ چنانچه در طول تاریخ انبیا با مستضعفین بپاخاستند، و با مستکبرین مبارزه کردند و آنها را شکست دادند. ملت مستضعف ما، به تبعیت از تعلیمات اسلام و قرآن کریم، دعوت اسلامی را لبیک گفت و هر چه رنج و زحمت دید مصمتر شد، و هر چه شهید داد مصمتر شد.»^۱

۲. اختلافات میان سران کشورهای اسلامی

یکی دیگر از آسیب‌های خارجی پیش روی بیداری ملت‌ها، اختلاف و درگیری میان سران کشورهای اسلامی است و این تفرقه و چندگانگی آرا میان سران ممالک اسلامی مانع از تمرکز آنها بر روی مسائل مردم انقلابی می‌شود و به این وسیله، نمی‌توانند به چاره‌اندیشی در باب مسائل ملت‌های آزاده پردازند. امام راحل در این خصوص می‌فرماید: «ملت‌هایی که با جمعیت بسیار انبوه و اراضی بسیار وسیع و ذخایر بسیار گرانبها و سوابق بسیار درخشان و فرهنگ و قوانین آسمانی در تحت اسارت استعمار با گرسنگی و برهنگی و فقر و فلاکت و عقب‌ماندگی دست به گریبان و در انتظار مرگ نشسته‌اند، [و] دولت‌ها که به دست استعمار تشکیل می‌شوند، جز در خدمت آنها نمی‌توانند باشند. اختلافات موجوده در بین سران دول اسلامی - که میراث ملوک الطوائفی و عصر توحش است و با دست اجانب برای عقب نگاه داشتن ملت‌ها ایجاد

^۱ صحیفه امام، جلد ۷، ص ۲۴۱.

شده است- مجال تفکر در مصالح را از آنها سلب نموده است. روح یأس و ناامیدی که به دست استعمار در ملت‌ها حتی در رهبران اسلامی دمیده شده است آنها را از فکر در چاره‌جویی بازداشته است. امید است طبقه جوان که به سردیها و سستیهای ایام پیری نرسیده‌اند با هر وسیله‌ای که بتوانند ملت‌ها را بیدار کنند؛ با شعر، نثر، خطابه، کتاب و آنچه موجب آگاهی جامعه است؛ حتی در اجتماعات خصوصی از این وظیفه غفلت نکنند، باشد که مردی یا مردانی بلند همت و غیرتمند پیدا شوند و به این اوضاع نکبت بار خاتمه دهند.

باید جوانهای تحصیلکرده از این هیاهوی اجانب خود را نبازند، و سرگرم بساط عیش و نوشی که به دستور استعمار برای آنها و عقب نگه داشتن آنها فراهم شده است نگردند. باید اشخاص بیدار، تولید مثل کنند و هر چه بیشتر همفکر و هم قدم پیدا کنند و صفوف خود را فشرده کنند، و در ناملايمات پایدار و جدی و قوی الاراده باشند، و از توأسی به حق و توأسی به صبر، که دستوری است الهی، غفلت نکنند.^۱

امام به نوعی اختلاف سران کشورهای اسلامی را هم ردیف خواب آلودگی و غفلت آنها در نظر می‌گیرند و چنین امری را مانع بیداری حقیقی ملت‌های اسلامی اعلام می‌دارند و معتقدند مع الاسف تا زمانی که اختلاف میان رهبران جوامع اسلامی وجود دارد بیداری مردم با مشکلات زیادی مواجه خواهد بود.^۲

۳. تخریب چهره اسلام و بد معرفی کردن آن

قدرت‌های استکباری به این نتیجه دست یافته‌اند که اسلام مانع اصلی دست یابی آنها به اهداف ترسیم شده شان است و به همین علت سعی می‌کنند با هر وسیله‌ای که امکان دارد، اسلام را از میدان اصلی مبارزه خارج سازند و هر مکر و حيله‌ای را به کار می‌برند و تهاجم فرهنگی و هجمه زیاد تبلیغات غربی علیه اسلام نیز گواهی بر این مدعا است. حضرت امام خمینی (ره) در خصوص بد معرفی کردن اسلام چنین

^۱ صحیفه امام، جلد ۲، ص ۲۵۴.

^۲ روح الله موسوی خمینی، امام خمینی و انقلاب اسلامی: چالش‌ها و راهکارها، همان، ص ۵۵-۵۴.

می‌فرمایند: «آنها نمی‌خواهند این مطلب واقع بشود، آنها می‌خواهند که اسلام را بد معرفی کنند، مردم از اسلام برگردند و آخوند هم که کنار برود، باقی بماند خودشان و هر کسی که دلشان می‌خواهد.»^۱

از دیدگاه امام(ره) ترویج مکاتب متعارض با مکتب اسلامی یکی از شیوه‌های تخریبی غرب برای مقابله با اسلام باوری مردم است و به همین دلیل، ایشان جوانان را از گرایش به مکاتب الحادی برحذر می‌دارند: «بیدار بشوید آقا! ای جوانهای ما بیدار بشوید! بدانید نقشه‌ها چه است، برای چه شما را می‌خواهند دور کنند از اسلام؟ برای چه شما را می‌خواهند به مکتب‌های دیگر نزدیک کنند؟»^۲ در جایی دیگر می‌فرمایند: «امروز آنها فهمیدند که با اسلام و وحدت کلمه ملت، آنها شکست خورده‌اند، آنها احساس شکست در خودشان کرده‌اند و اگر خدای نخواست در این مسیر سستی بشود، آنها قطع می‌کنند ریشه‌های ما و ریشه اسلام را.»^۳

۴. برنامه ریزی برای استفاده از نقاط ضعف گروه‌ها و اشخاص

جباران و دشمنان نظام اسلامی برای نفوذ و دست‌یابی به اهداف خویش به برنامه ریزی و نقشه‌کشی می‌پردازند و سعی می‌کنند با شناسایی نقاط ضعف و آسیب‌های موجود در میان احزاب و شخصیت‌های کلیدی، آنها را منحرف کرده و با توجه به استحاله آنها، مسیر تحقق اهداف خویش را مهیا سازند و امام خمینی(ره) از چنین موضوعی غافل نبوده‌اند و نسبت به این موضوع هشدارهای زیادی داده‌اند و به طور مثال در یکی از بیانات خویش آورده‌اند که: «این را مطمئن باشید که همیشه این قدرت‌های بزرگ از داخل می‌پوسانند تا بتوانند کاری بکنند. اگر داخل مستحکم باشد، آنها اصل بنایشان بر این نیست، نمی‌توانند هم، چون می‌دانند موفق نمی‌شوند. از این جهت، آنها کوشش دارند که یک راهی را از خود داخل پیدا بکنند، و از آن راه که نقطه

^۱ روح‌الله موسوی خمینی، تحولات اجتماعی و انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی(ره)، همان، ص ۳۴۰.

^۲ همان، ص ۳۴۱.

^۳ همان، ص ۳۴۲.

ضعف است، از آن راه اشخاصی را وادار کنند که خود اشخاص و خود گروهها یک چیزی برای آنها پیش بیاورند. همه کودتاها هم که در دنیا می‌شود همین طوری است که قدرت‌های بزرگ راهش را نشان می‌دهند به یک نظامی، به یک-عرض می‌کنم که- قدرتمند، و او وارد می‌شود در عمل و کودتا می‌کند و قدرت را در دست می‌گیرد، و همان طور که آنها می‌خواهند عمل می‌کند.^۱

۵. تعمیق شکاف میان ملت و دولت به وسیله دسیسه‌های قدرت‌های بزرگ

یکی دیگر از آسیب‌های پیش روی بیداری اسلامی، شکاف و اختلاف میان مردم و دولت‌ها است که به وسیله دسیسه‌های سلطه‌گران ایجاد می‌شود و از هر فرصتی بخصوص رقابت‌های سیاسی داخلی بهره می‌گیرند تا بتوانند بین نظام سیاسی و شهروندان جامعه دودستگی و شکاف ایجاد نمایند تا از این شرایط برای تحقق اهداف ترسیم شده خویش بهره بگیرند. چنین سوء استفاده‌ای به وضوح در اندیشه‌های امام راحل وجود دارد و ایشان با درایت خویش می‌فرمایند:

«آنها آسیب را با یک نقشه‌هایی درست می‌کنند؛ نمی‌آیند بریزند ملت را بکشند. آنها ملت را می‌خواهند از آن کار بکشند، نمی‌خواهند مملکت خراب کنند، می‌خواهند مملکت آباد باشد، از آن چیز ببرند. آنها با یک نقشه‌هایی، بین دولت و ملت شکاف ایجاد می‌کنند؛ بین دولت و روحانیت شکاف ایجاد می‌کنند. این شکاف کم کم اگر زیاد شد، اسباب نارضایتی شد، مردم از دولت منحرف می‌شوند. [آن وقت] شما یا باید با سر نیزه با مردم رفتار کنید یا بروید کنار.»^۲

پرونده‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱. صحیفه امام، جلد ۱۷، ص ۲۶۳.

^۲. صحیفه امام، جلد ۱۵، ص ۳۵۷.

نتیجه گیری

بیداری اسلامی از منظر امام خمینی (ره) به معنای رشد سیاسی مردم، مبارزه با ظلم و تعدی، برپایی عدالت، مقابله با نفوذ اجانب در ممالک اسلامی و مباحثی از این قبیل است و به نظر ایشان نمونه چنین جریاناتی در فرایند انقلاب اسلامی رخ داد و این جریان نه تنها در ژئوپلیتیک ایران محصور نماند بلکه بر نقاط مختلف جهان طنین انداز شد و به مثابه الگویی عملی به جهانیان معرفی شد. از دیدگاه امام خمینی (ره) بیداری اسلامی با موانع و آسیب‌های مهمی مواجه است که پیروزی حقیقی آن را با مشکل مواجه می‌سازد و نمی‌گذارد تا نتیجه نهایی قیام مردمی تحقق یابد. با بررسی اندیشه‌های امام خمینی (ره) مشخص گردید که ایشان قائل به دو دسته موانع و آسیب برای جریان بیداری اسلامی هستند. برخی از این آسیب‌ها مربوط به داخل کشور می‌شوند و برخی موانع پیش روی نهضت‌های اسلامی مرتبط با عناصر خارجی هستند.

به هر روی، برخی از آسیب‌های درونی بیداری اسلامی از منظر امام خمینی (ره)؛ حکومت‌های وابسته به دیگران، بی‌توجهی مردم، تفرقه و انشقاق، دور شدن از تعالیم اسلامی، کنار گذاشتن انقلابیون از پست‌های کلیدی و مسائل جاری، روشنفکرانها، عدم رعایت نظم اسلامی و مقررات نظام، مقدس نماها، مأیوس شدن از انقلاب، غرور ناشی از پیروزی می‌باشد و در نقطه مقابل می‌توان به برخی موانع خارجی انقلاب از قبیل؛ دخالت‌های بازیگران خارجی، اختلافات میان سران کشورهای اسلامی، تخریب چهره اسلام و بد معرفی کردن آن، برنامه ریزی برای استفاده از نقاط ضعف گروه‌ها و اشخاص، تعمیق شکاف میان ملت و دولت به وسیله دسیسه‌های قدرت‌های بزرگ اشاره کرد. امام خمینی (ره) معتقدند که اگر این موانع را کنترل نمایند و ملت‌ها به فکر چاره برای حل این آسیب‌ها باشند، می‌توانند پیروزی نهایی را کسب نمایند. به هر روی، ایشان معتقدند که فوز و رستگاری حقیقی نسیب جریان بیداری ملت‌ها خواهد شد اما زمان این پیروزی ممکن است به طول انجامد و فقط با همکاری و همدلی در زیر سایه خداوند منان و تعالیم اسلامی است که پیروزی نزدیک می‌شود و جبهه مستضعفین جهانی بر جریان استکبار چیره می‌شوند و بسترهای ظهور منجی عالم بشریت محیا می‌گردد.

منابع

۱. ابوذر قاسم آرائی، «امام خمینی و بیداری اسلامی»، فصلنامه حبل‌المتین، سال دوم، شماره ۲، بهار ۱۳۹۲.
۲. بتول یوسفی، پژوهشی پیرامون مبانی نظری بیداری اسلامی در قرن اخیر، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱.
۳. تقی صوفی نیارکی، بیداری اسلامی؛ هویت تمدنی و چالش‌های پیش رو، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱.
۴. حامد آثاری، «بیداری اسلامی در اندیشه علامه شهید مرتضی مطهری (ره)»، نشریه بیداری اسلامی، سال اول، شماره ۱، فروردین ۱۳۹۱.
۵. حسن علی اکبری، «جایگاه اندیشه‌های امام خمینی (ره) در بیداری اسلامی»، روزنامه قدس، ۱۰ خردادماه، ۱۳۸۸.
۶. حسین شیدائیان، آسیب‌شناسی انقلاب اسلامی از نگاه امام خمینی (ره)، قم، انتشارات یاقوت، ۱۳۸۱.
۷. رضا حسینی فر، امام خمینی و بیداری اسلامی، قم، نشر معارف، ۱۳۸۸.
۸. روح‌الله موسوی خمینی (ره)، تحولات اجتماعی و انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره)، تیبان، دفتر سی و ششم، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹.
۹. روح‌الله موسوی خمینی (ره)، تفسیر سوره حمد، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۶.
۱۰. روح‌الله موسوی خمینی (ره)، در جست و جوی راه از امام خمینی؛ مستضعفین و مستکبرین، دفتر اول، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۳.
۱۱. روح‌الله موسوی خمینی (ره)، شرح چهل حدیث، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۶.
۱۲. روح‌الله موسوی خمینی (ره)، وصیت‌نامه سیاسی-الهی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸.
۱۳. روح‌الله موسوی خمینی، اصل صدور انقلاب و توجه به بیداری اسلامی، تهران، موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۰.
۱۴. روح‌الله موسوی خمینی، امام خمینی (ره) و بیداری اسلامی: چالش‌ها و راهکارها، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۹۲.
۱۵. روح‌الله موسوی خمینی، در جستجوی راه امام خمینی: جهان اسلام، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۲.
۱۶. روح‌الله موسوی خمینی، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹.
۱۷. سعید باغچه‌وان، «بیداری اسلامی و اندیشه‌های سیدجمال‌الدین اسدآبادی»، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳.
۱۸. سیدجلال میرآقایی، «بیداری اسلامی و مظاهر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی آن»، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳.

۱۹. سیدعلی خامنه‌ای، *یازده گفتار پیرامون بیداری اسلامی*، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱.
۲۰. سیدعلی مرادخانی، «چالش‌های پیش روی بیداری اسلامی»، *فصلنامه حبل‌المتین*، سال دوم، شماره ۳-۴، تابستان و پائیز ۱۳۹۲.
۲۱. سیدمحمدجواد قربی، «افق‌های آینده بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)»، *چکیده مقالات همایش بیداری اسلامی و افق‌های آینده*، قم، نشر معارف اسلامی، ۱۳۹۲.
۲۲. سیدمحمدجواد قربی، «امام خمینی (ره) و روند بیداری جهان اسلام»، *فصلنامه ۱۵ خرداد*، سال دهم، شماره ۳۴، زمستان ۱۳۹۱.
۲۳. علیرضا سمعی اصفهانی و عبدالرضا فتحی مظفری، «بررسی تأثیر مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران بر جنبش بیداری اسلامی خاورمیانه (با تأکید بر رویکرد سازه‌انگاری)»، *فصلنامه مطالعات جهان اسلام*، دوره دوم، شماره اول، بهار ۱۳۹۲.
۲۴. غلامرضا خواجه سروی، «موج اسلامی خواهی؛ تأثیر انقلاب اسلامی در روند دموکراتیزاسیون کشورهای اسلامی»، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، سال هفتم، شماره ۲۳، زمستان ۱۳۸۹.
۲۵. گراهام فولر، *قلبه عالم؛ ژئوپلیتیک ایران*، ترجمه عباس مخبر، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۳.
۲۶. محمد سالار، «غرب و بیداری اسلامی»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳.
۲۷. محمدتقی قزلسفلی و سمیه فرخی، «پارادایم مقاومت و بیداری اسلامی در پرتو تحولات شمال آفریقا و خاورمیانه»، *فصلنامه مطالعات جهان اسلام*، سال اول، شماره ۲، بهار ۱۳۹۱.
۲۸. محمدحسن شیبانی فر، «بیداری اسلامی و موانع آن در اندیشه امام خمینی (ره)»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳.
۲۹. محمدحسین پژوهنده، «بیداری اسلامی مانعی در راه هژمونی آمریکا»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳.
۳۰. محمدرحیم عیوضی، «چالش‌های سیاسی جهان اسلام و آینده ایران»، *فصلنامه دانش سیاسی*، سال چهارم، شماره ۲، پائیز و زمستان ۱۳۸۷.
۳۱. محمدعلی تسخیری، «غرب و خیزش اسلامی»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳.
۳۲. مرتضی شیرودی، «انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۳.
۳۳. مریم نیکوزاد، «دیدگاه امام خمینی (ره) در زمینه بیداری اسلامی و چالش‌های پیش روی آن»، *لوح فشرده مجموعه مقالات همایش دین، دانشگاه و علوم انسانی*، بابلسر، دانشگاه مازندران، ۱۳۹۱.

۳۴. موسی نجفی، نظریه بیداری اسلامی براساس اندیشه سیاسی حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۱.
۳۵. مهدی ذوالفقاری، بیداری اسلامی، مبانی فلسفی و عملگرایی اسلامی، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱.
۳۶. یحیی فوزی و سید محمدجواد قربی، «بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)»، چکیده مقالات همایش بیداری اسلامی و افق‌های آینده، قم، نشر معارف اسلامی، ۱۳۹۲.

